

Imigranci ekonomiczni i przymusowi w Olkuszu

Ekspertyza dotycząca sytuacji imigrantów ekonomicznych i przymusowych w czterech wybranych gminach Małopolski wraz ze wskazaniem barier w integracji imigrantów opracowana w ramach projektu nr 12/14-2022/OG-FAMI pn. „Małopolska otwarta” współfinansowanego z Programu Krajowego Funduszu Azylu, Migracji i Integracji (FAMI)

**Katarzyna Górską, Inga Hajdarowicz,
Marcin Stonawski, Karolina Czerska-Shaw**

Centrum Zaawansowanych Badań Ludnościowych i Religijnych
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Sierpień 2023

Spis treści

1. WYKAZ OKREŚLEŃ I SKRÓTÓW	3
2. WSTĘP	4
3. METODOLOGIA BADAŃ.....	8
4. ANALIZA REJESTROWA.....	9
5. RYNEK PRACY	25
6. OPIEKA NAD DZIEĆMI I EDUKACJA	30
7. DOSTĘP DO USŁUG ZDROWOTNYCH.....	36
8. KWESTIE BYTOWE.....	37
9. RELACJE SPOŁECZNE.....	42
10. PODSUMOWANIE.....	47
BIBLIOGRAFIA	49
ANEKSY – SPISY RYSUNKÓW I TABEL	50

1. Wykaz określeń i skrótów

EFTA – Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu

JST – Jednostka samorządu terytorialnego

NSP – Narodowy Spis Powszechny

MUW – Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie

OECD – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju

Uchodźcy z Ukrainy – w niniejszym opracowaniu termin ten odnosi się do obywateli Ukrainy oraz członków ich rodzin niebędących obywatelami Ukrainy, którzy przyjechali do Polski z Ukrainy po 24 lutego 2022 roku w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa; mimo iż formalnie osoby te nie posiadają statusu uchodźcy, używamy tego określenia, aby adekwatnie oddać specyfikę tej grupy

UE – Unia Europejska

UKR (status/PESEL) – specjalny numer PESEL nadawany obywatelom Ukrainy, którzy wjechali na terytorium Polski od 24 lutego 2022 roku w związku z konfliktem zbrojnym w ich kraju i którzy zgłosili zamiar pozostania w Polsce

UMIG – Urząd Miasta i Gminy

UNCE – Komisja Gospodarczej ds. Europy w ramach ONZ

ZUS – Zakład Ubezpieczeń Społecznych

2. Wstęp

Wprowadzenie

Niniejszy dokument jest raportem cząstkowym podsumowującym badania na temat imigrantów ekonomicznych i przymusowych w Olkuszu. Raport dotyczy przede wszystkim obszaru i społeczności gminy Olkusz, choć w niektórych przypadkach wyniki i wnioski odnoszą się do terytorium całego powiatu. Wybór Olkusza spośród gmin Małopolski jest uzasadniony przede wszystkim charakterystyką lokalnych procesów migracyjnych oraz specyfiką instytucji i organizacji społecznych, które podejmują działania na rzecz migrantek i migrantów.

Efektom przeprowadzonych badań jest poniższe sprawozdanie, które koncentruje się na opisie i charakterystyce społeczności imigranckiej w gminie Olkusz, ze szczególnym uwzględnieniem wyzwań, na jakie natrafiają w życiu codziennym. Analiza przedstawiona w raporcie dotyczy problemów oraz ich przyczyn w poszczególnych obszarach integracji. Obszary te uwzględniają takie kwestie, jak rynek pracy (w tym m.in. zatrudnienie imigrantów zgodnie z ich kwalifikacjami i z potrzebami lokalnego/regionalnego rynku pracy, uznawanie kwalifikacji nabytych w kraju pochodzenia, przekwalifikowanie, nabywanie nowych kwalifikacji w Polsce); opieka nad dziećmi (w tym m.in. dostęp do usług opiekuńczych nad dziećmi, także pod kątem aktywizacji zawodowej imigrantów); edukacja (w tym m.in. znajomość języka polskiego i chęć jego nauki przez imigrantów, dostęp do różnych możliwości nauki języka polskiego, wsparcie placówek edukacyjnych w organizacji pracy szkoły wielokulturowej); dostęp do usług zdrowotnych (w tym m.in. dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej; profilaktyka, wsparcie psychologiczne, usługi medycyny szkolnej i medycyny pracy); kwestie bytowe (w tym m.in. dostęp do mieszkań, usług pomocy społecznej i innych świadczeń publicznych); relacje społeczne (w tym m.in. analiza w zakresie nawiązywania i utrzymywania relacji ze społeczeństwem przyjmującym poprzez wydarzenia społeczne, kulturalne i sportowe, nastawienie lokalnej społeczności do imigrantów i różnorodności kulturowej, relacje imigrantów z innymi imigrantami (szczególnie z kraju pochodzenia). Raport zawiera także część podsumowującą, w której przedstawiono proponowane rekomendacje mające na celu zniesienie opisanych barier.

Najważniejsze procesy demograficzne obserwowane w Olkuszu

Ta część ma na celu przedstawienie krótkiego przeglądu procesów demograficznych zachodzących w gminie Olkusz oraz wskazanie kluczowych czynników, które wpłynęły na trendy w populacji. Olkusz, biorąc pod uwagę jego wielkość oraz populację, stanowi przykład małego miasta, którego rzeczywistość i kontekst istotnie kształtują doświadczenie imigranckie i warunkują integrację dotychczasowych i nowych mieszkańców. Zarówno naturalne zmiany demograficzne populacji, jak i aktualne wzory migracji mają znaczący wpływ na rozwój społeczny i gospodarczy gminy. Zgodnie z danymi Urzędu Miasta i Gminy Olkusz w styczniu 2022 r. gmina miejsko-wiejska Olkusz liczyła 46 291 mieszkańców (UMIG 2022). Będąc w przeszłości gminą zamieszkiwaną przez ponad 50 tysięcy mieszkańców, Olkusz obecnie

systematycznie odnotowuje spadek liczby mieszkańców. Wpływ mają na to przede wszystkim ujemny przyrost naturalny oraz saldo migracji.

Samo miasto zamieszkuje obecnie 32 670 osób, co sprawia, że Olkusz zajmuje 7. miejsce wśród miast Małopolski pod względem liczby ludności, za Krakowem, Tarnowem, Nowym Sączem, Oświęcimiem, Chrzanowem, Nowym Targiem, a przed m.in. Bochnią, Wieliczką i Gorlicami (Statystyka mieszkańców gminy Olkusz 2022). Analizując dane w odniesieniu do poszczególnych jednostek terytorialnych na obszarze gminy można zauważyć, że tendencja spadkowa dotyczy przede wszystkim populacji miasta Olkusz, natomiast okoliczne wsie odnotowują niewielki wzrost liczby mieszkańców (UMIG 2022). Olkusz jest jednym z najszybciej wyludniających się miast Małopolski. W gminie można zaobserwować zjawisko eksurbanizacji, napędzane głównie procesem bogacenia się części populacji, która decyduje się na przeniesienie z miasta i zamieszkanie w najbliższym jego sąsiedztwie w jednorodzinnych budynkach mieszkalnych na terenach podmiejskich lub wiejskich. Ten proces jest o tyle problematyczny, że znacząco utrudnia sprawne zarządzanie i administrowanie całym obszarem, a także powoduje poważne skutki ekologiczne. Eksurbanizacja przyczynia się do fragmentacji obszarów miejskich, a tym samym wzmożonego ruchu drogowego i korków, braku przystępnych cenowo mieszkań, zwiększenia kosztów dostarczenia usług publicznych, takich jak: woda, energia, usługi sanitarne i transport publiczny, ponadto kosztem ekologicznym jest większa emisja gazów cieplarnianych i zanieczyszczenie powietrza (OECD 2018).

Warto także zauważyć, że społeczeństwo zamieszkujące gminę jest społeczeństwem starzejącym się (Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Olkusz 2023-2033: 24). Ten proces także jest poważnym wyzwaniem dla jednostek zarządzających gminą. Choć dostrzega się to wyzwanie, to miasta wciąż w głównej mierze przystosowane są przede wszystkim dla ludzi z pełną sprawnością fizyczną i pracujących. Osoby starsze są często wyłączone z aktywności społecznej i gospodarczej w miastach, zwłaszcza gdy tracą sprawność funkcjonalną. Współczesne planowanie urbanistyczne powinno uwzględniać całą populację miasta, tworząc sprzyjające środowiska dla coraz większej liczby starszych obywateli (UNECE 2020).

Wzory migracyjne w Olkuszu

Na zmniejszającą się liczbę mieszkańców Olkusza wpływ mają także migracje wewnętrzne, polegające na przekraczaniu poszczególnych granic administracyjnych wewnątrz kraju. Zjawisko to dotyczy w przypadku Olkusza szczególnie ludzi młodych, którzy – jak zauważono w wywiadach – przenoszą się głównie do dużych miast w Polsce (OLK_PL5). Jak zauważyli niektórzy respondenci, wyludnienie miasta jest na tyle widocznym procesem, że część mieszkańców i mieszkanki wypowiada się o Olkuszu używając określenia „miasto duchów” (OLK_MIG5). Jednocześnie z badań terenowych wynika też, że Olkusz może być miejscem docelowym migracji wewnętrznych z większych miast, m.in. Krakowa, osób w wieku emerytalnym, które zdecydują się przenieść na obszar gminy ze względu na niższe koszty życia (OLK_PL3). Choć proces ten raczej nie jest znaczący pod względem demograficznym, to - wraz z jednoczesnym odpływem ludzi młodych - może

mieć również wpływ na strukturę demograficzną populacji gminy, która jak zauważono powyżej, charakteryzuje się rosnącą grupą wiekową osób w wieku poprodukcyjnym (Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Olkusz 2023-2033: 24). Poza migracjami wewnętrznymi dotychczasowych mieszkańców poza obszar miejski, w Olkuszu obserwować można także szereg innych zjawisk migracyjnych o charakterze transnarodowym. W kontekście migracji zagranicznych powiat olkuski, podobnie jak większość powiatów w regionie, jest określany jako „powiat wypychający”, czyli taki, z którego osoby raczej wyjeżdżają niż do niego przyjeżdżają. W 2010 r. odsetek emigranckich gospodarstw domowych w powiecie wynosił 7,6% i był jednym z najniższych na tle innych powiatów Małopolski (Bieńkowska et al. 2010). Powyższe procesy składają się na ujemne saldo migracji w gminie olkuskiej, w 2015 roku wskaźnik napływu ludności na 1000 mieszkańców wyniósł 7,8, a odpływ wynosił 12,95. Saldo migracji wynosiło zatem - 5,15 i lokowało gminę na 2062 miejscu wśród 2478 gmin, które zostały poddane badaniu w Ranking Zrównoważonego Rozwoju JST przygotowywanego przez Wydział Administracji i Nauk Społecznych Politechniki Warszawskiej (Zrównoważony rozwój gospodarczy... 2015). Zgodnie z danymi publikowanymi przez Urząd Statystyczny w Krakowie od 2015 do 2019 r. zarówno w powiecie, jak i gminie Olkusz saldo migracji było ujemne (Statystyczne Vademecum Samorządowca 2020). Choć proces imigracji osób z krajów zagranicznych był stosunkowo niewielki, warto zauważyć, że przed 2022 do Olkusza przyjeżdżali głównie mężczyźni w odpowiedzi na oferty pracy w sektorze transportowym, budowlanym i przemysłowym w powiecie olkuskim i sąsiadującym województwie śląskim. Część obcokrajowców i obcokrajowczyń przyjechała do Olkusza w ramach wymian np. artystycznych lub ze względu na osobiste powody i relacje z osobami tam mieszkającymi.

Wpływ pełnoskalowej agresji rosyjskiej wobec Ukrainy na sytuację w Olkuszu

Pełnoskalowa inwazja Rosji na Ukrainę drastycznie zmieniła charakterystykę populacji przybywających do Olkusza, kiedy to mężczyźni zastąpiły głównie kobiety z dziećmi. Tak jak w innych regionach Polski najwięcej nowych mieszkanek z Ukrainy odnotowano na wiosnę 2022 r. Wiele osób, które znalazło tymczasowe schronienie w gminie Olkusz zdecydowało się na powrót do domu, jednak tragiczne wydarzenia w Ukrainie (jak zbombardowanie tamy w Nowej Kachowce, czy ataki rakietowe na Lwów w czerwcu i lipcu 2023 r.) spowodowały przyjazd kolejnych osób, choć już w mniejszej skali. W przyszłości można przypuszczać, że część uchodźczyń i uchodźców będzie pragnęła powrócić do Ukrainy, a część będzie dążyć do reunifikacji rodzin i osiedlenia się w Olkuszu.

W kontekście pełnoskalowego rosyjskiego ataku na Ukrainę rozpoczętego 24.02.2022 r. oraz pojawienia się w Polsce migrantek i migrantów przymusowych z Ukrainy, warto wspomnieć, że Olkusz był jednym z głównych centrów pomocy, które uruchomiono na terenie Małopolski. Jak wskazują przeprowadzone wywiady, w mieście i gminie nastąpiła szczególna mobilizacja mieszkańców i różnych aktorów społecznych wynikająca z faktu, że do Olkusza skierowane były pociągi ewakuacyjne z Ukrainy. Wybór Olkusza podyktowany był tym, że przez miasto przebiega linia kolei szerokotorowej nr 65, która powstała w latach 70. XX w. w celu transportowania surowców. Do Olkusza w ramach ewakuacji z Ukrainy w sumie przyjechało

10 pociągów, w których znajdowało się około 12,5 tysiąca osób (OLK_PL3; OLK_PL5; OLK_PL7). Na dworcu kolejowym utworzono punkt recepcyjny dla migrantek i migrantów przymusowych z Ukrainy, w którym pracowali wolontariusze i wolontariuszki z lokalnej społeczności. Mieszkancki i mieszkańcy w ramach oddolnych inicjatyw zaczęli prowadzić zbiórki rzeczowe. Podczas gdy część przekazywała niezbędne produkty dla przybywających do miasta i gminy, niektóre wysyłały wsparcie także na teren Ukrainy, w tym na tereny wschodnie bezpośrednio dotknięte działaniami wojennymi. Ta szczególna mobilizacja mieszkańców dostrzeżona została i doceniona przez osoby, które dotarły do Olsusza przymusowo przemieszczając się z Ukrainy (OLK_MIG3; OLK_MIG4). Po pewnym czasie utworzono także powiatowy punkt, który miał pełnić rolę hubu, w budynku Państwowej Straży Pożarnej. Zgromadzona tam pomoc rzeczowa dystrybuowana była także na terenie całego powiatu (OLK_PL3; OLK_PL7).

Działania, które w ramach powyższych inicjatyw pomocowych, podejmowane były w Olszuzie wraz z ofertą mieszkaniową ze strony prywatnych mieszkańek i mieszkańców i w miejscach zbiorowego zakwaterowania koordynowanych przez powiat, były także jednym z powodów, dla których część z osób uciekających z Ukrainy zamieszkała w tym mieście (OLK_PL3; OLK_MIG3). Jak wskazywał jeden z respondentów,

(...) proszę pamiętać, że te pociągi ewakuacyjne przyjeżdżały do Olsusza, po prostu w Olszuzie było 3000 osób, praktycznie codziennie. No 2, 3 zależy, w którym dniu (...) więc też ci ludzie gdzieś tam zostawali automatycznie, niektórzy po prostu woleli tu zostać niż jechać gdzie indziej. (OLK_PL3)

Wśród działań pomocowych warto wymienić także uruchomioną infolinię telefoniczną, w ramach której można było uzyskać informacje odnośnie wymaganych w Polsce dokumentów, możliwości zamieszkania w gminie lub możliwości transportu do innych części kraju. Pomoc w Olszuzie dostarczana była w sposób na tyle kompleksowy, że do miasta i gminy przybywały także osoby z innych miejsc, m.in. z Krakowa (OLK_MIG2; OLK_MIG3; OLK_MIG4). W ramach środków humanitarnego wsparcia dla Ukrainek i Ukraińców w mieście Olszuz wyznaczono także powiatowych i gminnych koordynatorów do spraw związanych z relokacją migrantek i migrantów przymusowych. Koordynatorzy byli odpowiedzialni za organizację i monitorowanie procesu relokacji, starając się zapewnić skuteczną pomoc dla przybywających z Ukrainy. Ich głównym zadaniem było zbieranie danych od prywatnych osób, które mogły przyjąć migrantki i migrantów przymusowych w swoich domach (OLK_PL1). Ta inicjatywa była kluczowa w tworzeniu miejsc tymczasowego zakwaterowania i pierwszego wsparcia potrzebujących przybywających do Olsusza. Poza tym, w ramach działań pomocowych, warto docenić starania różnych aktorów społecznych, aby zaangażować organizacje pozarządowe, które do tej pory nie zajmowały się wsparciem osób z doświadczeniem migracji, ale miały doświadczenie w działaniach na rzecz grup narażonych na wykluczenie, a także w realizowaniu projektów edukacyjnych oraz integracyjnych (OLK_PL3; OLK_PL4). Te organizacje wniosły swoje cenne doświadczenie i pomogły osobom z Ukrainy w adaptacji do nowego środowiska i w dostarczeniu bezpośredniego wsparcia oraz zrozumienia w tym trudnym okresie odbudowy życia po traumie wynikającej z konfliktu oraz przymusowej migracji.

3. Metodologia badań

Niniejszy raport powstał jako podsumowanie badań prowadzonych w ramach projektu „Małopolska otwarta” w gminie Olkusz. Raport jest wynikiem przeprowadzenia analizy danych ilościowych pochodzących ze źródeł zastanych (Rozdział 3) oraz analizy danych jakościowych pochodzących ze źródeł wywołanych podczas prac terenowych (Rozdziały 4-8).

Badania na terenie gminy Olkusz prowadzone były od 3 do 28 lipca 2023 r. i zrealizowane były z wykorzystaniem metod jakościowych. W powyższym okresie zrealizowano kilka pobytów badawczych, podczas których prowadzona była obserwacja nieuczestnicząca oraz indywidualne wywiady pogłębione z mieszkankami i mieszkańcami Olkusza.

Indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone były na podstawie różnych wersji półstrukturyzowanego scenariusza wywiadu. Wariant aplikowanego scenariusza i lista pytań szczegółowych uzależnione były od głównych charakterystyk, wiedzy i doświadczenia konkretnych respondentek i respondentów, którzy wzięli udział w wywiadach. Badania prowadzone były przede wszystkim w miejscach pracy lub w miejscach zamieszkania respondentek i respondentów. Przeprowadzono 15 wywiadów, z czego 5 z osobami z doświadczeniem migranckim (w tym z doświadczeniem migracji przymusowej), a także 9 z lokalnymi aktorami i aktorkami społecznymi, którzy w swojej działalności mają styczność ze społecznością migrancką i reprezentują m.in. lokalne urzędy oraz instytucje publiczne, placówki edukacyjne, organizacje pozarządowe. Respondentów i respondentki rekrutowano głównie za pośrednictwem kontaktu z urzędami i innymi instytucjami publicznymi, organizacjami pozarządowymi oraz lokalnymi działaczkami i działaczami społecznymi. Poniższa tabela opisuje respondentki i respondentów, z którymi przeprowadzono wywiady.

Tabela 1. Respondentki i respondenci biorący udział w badaniu w gminie Olkusz

KOD WYWIADU	pozycja / rola
OLKUSZ	
OLK_MIG1	osoba migrująca przymusowo z Ukrainy, pracująca jako animatorka
OLK_MIG2	osoba migrująca z Ukrainy przed wojną w celach prywatnych
OLK_MIG3	osoba migrująca przymusowo z Ukrainy, prowadząca własną działalność
OLK_MIG4	osoba migrująca przymusowo z Ukrainy, logopeda
OLK_MIG5	osoba migrująca w celach ekonomicznych ze Słowacji
OLK_PL1	osoba z zakwaterowania uchodźców wojennych z UA
OLK_PL2	osoba z Powiatowego Urzędu Pracy w Olkuszu
OLK_PL3	osoba z organizacji trzeciego sektora
OLK_PL4	osoba z organizacji trzeciego sektora
OLK_PL5	osoba z Urzędu Miasta i Gminy Olkusz
OLK_PL6	osoba z dyrekcji szkoły średniej
OLK_PL7	osoba organizująca działania pomocowe w Olkuszu po agresji rosyjskiej na Ukrainę
OLK_PL8	osoba pracująca w sektorze turystycznym w Olkuszu
OLK_PL9	osoba pracująca jako pedagog w zespole szkół w Olkuszu

Obserwacja nieuczestnicząca prowadzona była podczas pobytów badawczych w Olkuszu. Osoby działające w zespole odpowiedzialnym za przeprowadzenie badań, realizowały wizyty

w szkołach, urzędach, organizacjach społecznych i miejscach publicznych w mieście, koncentrując się na obserwacji aspektów kluczowych z punktu widzenia integracji migrantów, w tym migrantów przymusowych. Obserwacji poddano kwestie mieszkalnictwa, edukacji, rynku pracy, służby zdrowia oraz relacji ze społeczeństwem przyjmującym. Ograniczeniem w zastosowaniu tej metody okazał się krótki czas przeznaczony na realizację badań i okres ich przeprowadzenia przypadający na wakacje, co istotnie utrudniło ocenę niektórych zjawisk społecznych, kluczowych z punktu widzenia integracji mieszkańców gminy z doświadczeniem migracyjnym, w tym z doświadczeniem migracji przymusowej.

Zastosowane metody pozwoliły uzyskać jakościowy materiał badawczy w formie zanonimizowanych transkrypcji wywiadów pogłębionych oraz notatek terenowych z obserwacji. Materiał ten został następnie zakodowany zgodnie z wcześniej przygotowanym drzewem kodów i poddany analizie pod kątem kluczowych wskaźników integracji, które wyznaczają strukturę niniejszego raportu.

4. Analiza rejestrowa

Stan i struktura populacji imigrantów w Olkuszu według najnowszych danych

W tym rozdziale raportu opisany został stan liczebny oraz struktura populacji obcokrajowców mieszkających w Olkuszu w 2023 roku według wybranych, istotnych charakterystyk. Obcokrajowcy definiowani są tutaj jako osoby posiadające obywatelstwo inne niż polskie. Najnowsze informacje wykorzystane w raporcie pochodzą z trzech źródeł danych publicznych. Pierwsze z nich to dane o zameldowaniach stałych i czasowych pochodzące z Urzędu Miasta Olkusza (stan na czerwiec 2023 r.). Drugim źródłem jest baza obcokrajowców legalizujących pobyt na terytorium Polski prowadzona przez Małopolski Urząd Wojewódzki w Krakowie (stan na 15 czerwca 2023 r.). Ostatnim z wykorzystanych źródeł są dane z bazy osób ubezpieczonych administrowanej przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych (stan na 31 maja 2023 r.). W tym miejscu należy podkreślić, że dane z ZUS ze względu na sposób raportowania tej instytucji prezentowane są na poziomie powiatu olkuskiego, który zawiera miasto Olkusz, tak więc dotyczą nieco innego obszaru przestrzennego niż pozostałe źródła danych. Przyporządkowanie danych do konkretnych obszarów, w tym przypadku powiatu olkuskiego, odbywa się na podstawie adresu płatnika. Informacje o populacji Ukraińców uzupełniamy danymi z rejestru obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy (UKR) (stan na 3 lipca 2023 r.). Dodatkowo w związku z publikacją wstępnych danych z Narodowego Spisu Powszechnego 2021 przez Główny Urząd Statystyczny prezentujemy dostępne informacje o obcokrajowcach i pozostałych mieszkańcach Olkusza, którzy zostali objęci spisem ludności.

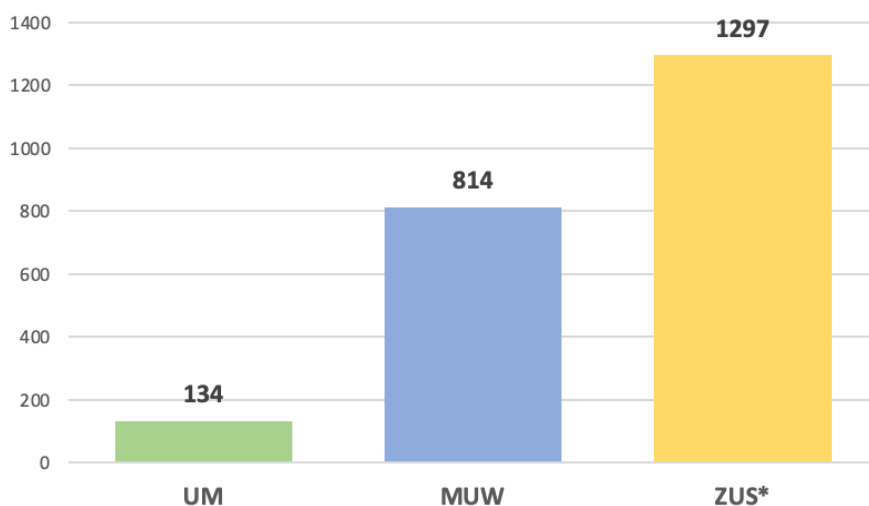
Liczba obcokrajowców w Olkuszu

Przeprowadzona analiza wskazuje na istotne zróżnicowanie pomiędzy zawartością poszczególnych rejestrów pod względem liczebności populacji obcokrajowców rezydujących na terenie Olkusza. Obserwujemy bardzo niewielką liczbę zameldowanych. W 2023 roku tylko 134 cudzoziemców znajdowało się w bazie Urzędu Miasta Olkusza (zob. rys.1.). Z tego około 80% posiadało zameldowanie czasowe. Według informacji z Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie obcokrajowców podających Olkusz jako swoje miejsce zamieszkania podczas procedury legalizacji pobytu na terytorium RP było 814. W powiecie olkuskim pracowało natomiast 1297 migrantów, jak wskazują dane ZUS. Dodatkowo należy uwzględnić populację Ukraińców znajdujących się w rejestrze UKR, którzy przebywają w powiecie olkuskim. Według tej bazy jest ich 2559, czyli dwukrotnie więcej niż wszystkich pracujących obcokrajowców w bazie ZUS.

Dodatkowo należy dodać, że Narodowy Spis Powszechny oszacował liczbę osób z obywatelstwem niepolskim rezydujących na terenie powiatu olkuskiego na 100 osób w 2021 roku.

Obcokrajowcy stanowią znikomy udział w populacji Olkusza, który wśród zameldowanych wynosi około 0,3% populacji. Udział ten jest jednak znacznie wyższy biorąc pod uwagę wszystkie osoby z bazy MUW – 1,7%. Oszacowanie dla powiatu olkuskiego na podstawie zatrudnionych wskazuje na 1% udział tej grupy w populacji powiatu. Natomiast sami Ukraińcy z bazy UKR stanowią około 2,3% mieszkańców powiatu.

Rysunek 1. Liczba obcokrajowców w Olkuszu w 2023 roku według źródła danych

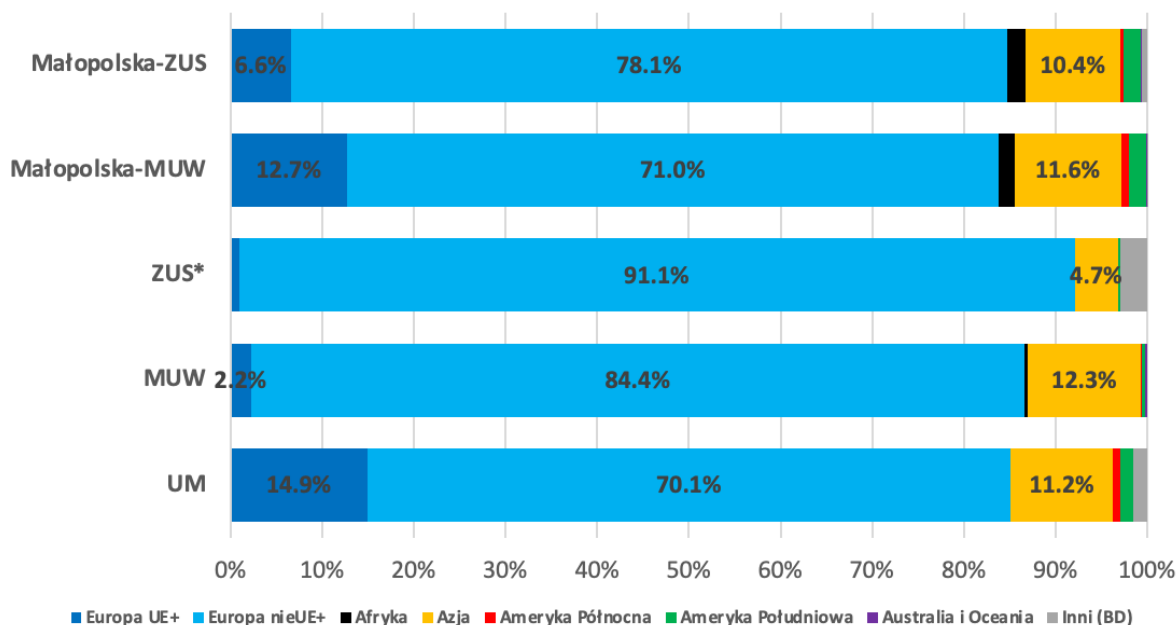

Źródło: UM (2023), MUW (2023), ZUS (2023).

Uwaga: Dane ZUS odnoszą się do powiatu olkuskiego; przyporządkowanie według siedziby płatnika.

Olkusz jest mało zróżnicowany pod względem regionu pochodzenia migrantów. Prawie 90% z nich posiada obywatelstwo jednego z krajów europejskich. Obecna jest też populacja osób pochodzących z Azji. Pozostali to pojedyncze osoby z obu Ameryk, Afryki czy Australii. Zdecydowana większość Europejczyków pochodzi z krajów spoza Unii Europejskiej. Wśród zameldowanych jest ich około 70%. Baza MUW wskazuje na 84%, natomiast wśród pracujących w powiecie olkuskim udział ten wynosi około 91%. Są to przede wszystkim Ukraińcy, ale też Gruzini i Białorusini. Drugą grupą są obywatele Unii Europejskiej¹, których udział w populacji zameldowanych wynosi około 15%. Dane MUW pokazują na 2,2% a ZUS – około 1%. Jest to w sumie około 10-20 osób w zależności od rejestru. Jak już wspomniano, zauważalna w strukturze jest również populacja Azjatów z udziałem od około 5% (ZUS) do 12% (MUW).

Rysunek 2. Struktura obcokrajowców w Olkuszu i Małopolsce według regionu obywatelstwa i źródła w 2023 roku

Źródło: UM (2023), MUW (2023), ZUS (2023).

W porównaniu do struktury całego województwa małopolskiego w Olkuszu obserwujemy zdecydowanie mniejsze zróżnicowanie i znaczącą dominację populacji krajów europejskich spoza Unii Europejskiej (zob. rys. 2. oraz tab. 2.) W Małopolsce obecne są grupy migrantów ze wszystkich regionów świata.

¹ W tekście używamy skróconej nazwy grupy „Unia Europejska” dla określenia populacji składającej się z obywateli Unii Europejskiej, Wielkiej Brytanii i krajów EFTA: Norwegii, Islandii, Szwajcarii oraz Lichtensteinu. Migrantów z krajów EFTA jest bardzo niewiele, a Wielka Brytania do niedawna była członkiem UE, więc wykorzystywany skrót nie powinien budzić zastrzeżeń. Na wykresach populacja ta określana jest skrótem: Europa UE+

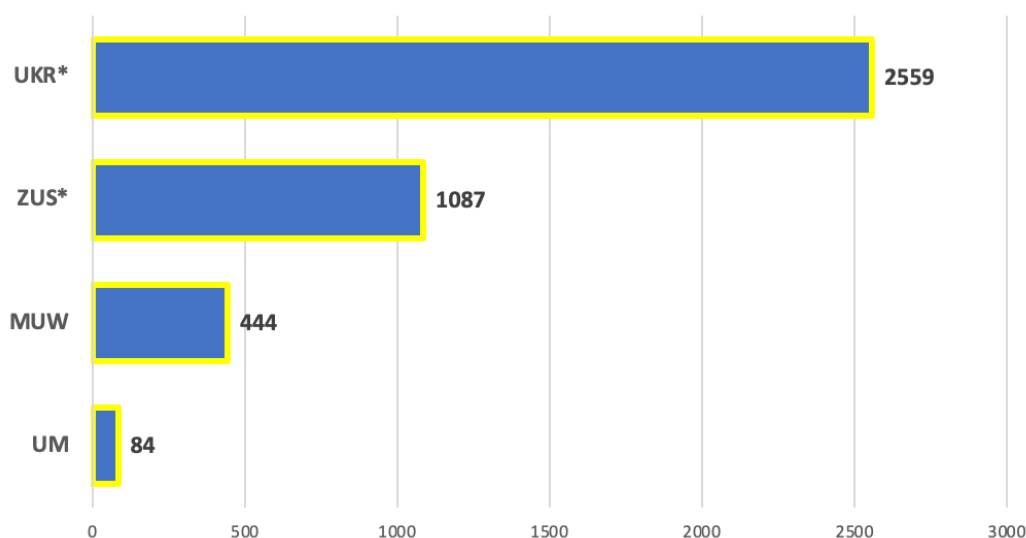
Tabela 2. Obcokrajowcy wg regionu obywatelstwa w 2023 roku według źródła

Region	Olkusz			Małopolska	
	UM	MUW	ZUS*	MUW	ZUS*
Europa UE+	20	18	12	10695	6279
Europa nieUE+	94	687	1182	59600	74662
Afryka	0	3	0	1501	1891
Azja	15	100	61	9769	9897
Ameryka Północna	1	1	0	747	333
Ameryka Południowa	2	3	3	1531	1812
Australia i Oceania	0	2	0	71	134
Inni (BD)	2	0	39	55	541

Źródło: UM (2023), MUW (2023), ZUS (2023).

We wszystkich analizowanych bazach obywatele Ukrainy stanowili największą grupę imigrantów. Dane pochodzące z legalizacji pobytu w MUW obejmują 444 osoby z tego kraju, co stanowi około 55% wszystkich obcokrajowców rezydujących w Olkuszu (zob. rys. 3.). Z kolei informacje z meldunków Urzędu Miasta wskazują na liczbę jedynie 84 osób (63% imigrantów). Zdecydowanie wyższą liczebność Ukraińców przedstawiają dane o ubezpieczonych z ZUS. Mówią one o 1087 osobach na terenie powiatu olkuskiego – 84% wszystkich pracujących obcokrajowców. Jak już wcześniej wspomniano, znacznie większa liczba Ukraińców znajduje się w rejestrze UKR. Są to 2559 osób w powiecie olkuskim.

Rysunek 3. Liczba obywateli Ukrainy w Olkuszu w 2023 roku według źródła danych

Źródło: UM (2023), MUW (2023), ZUS (2023), UKR (2023).

Ukraińcy znajdują się więc na pierwszym miejscu pod względem liczby migrantów we wszystkich prezentowanych bazach. Poza nimi w pierwszej dziesiątce znajdują się głównie reprezentanci krajów europejskich, zwłaszcza tych spoza Unii Europejskiej, takich jak: Gruzja,

Białoruś, Rosja i Mołdawia oraz krajów azjatyckich: Turcja, Turkmenistan, Uzbekistan. Pierwsza dziesiątka krajów stanowi od prawie 84% (UM) do 95% (MUW, ZUS) wszystkich obcokrajowców (zob. tab. 3). Wskazuje to na małą różnorodność pochodzenia migrantów w Olkuszu. Wśród zameldowanych odnajdujemy reprezentantów tylko 27 krajów, w bazie MUW – 52 krajów, a w danych ZUS – 14 krajów. Dla porównania w 2022 roku w stolicy Małopolski - Krakowie, zameldowani byli reprezentanci 193 krajów, MUW wskazywał na 154 kraje a ZUS na 124 kraje (zob. Pędziwiatr i in. 2022).

Tabela 3. Ranking krajów pochodzenia obcokrajowców według liczby obcokrajowców w 2023 roku

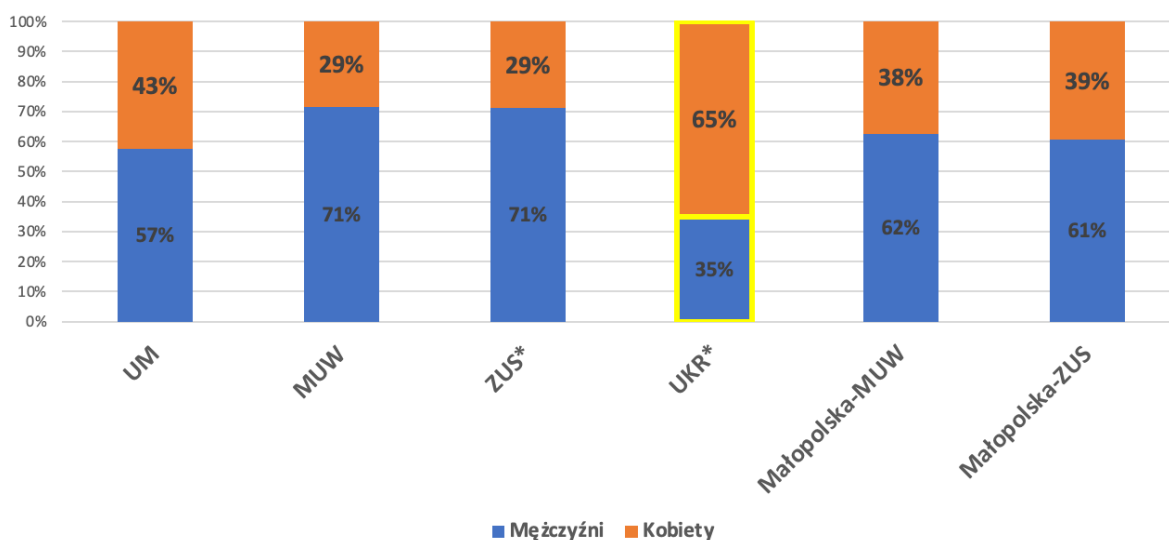
Pozycja	Źródło					
	UM		MUW		ZUS*	
	Kraj	Liczba	Kraj	Liczba	Kraj	Liczba
1	UKRAINA	84	UKRAINA	444	UKRAINA	1087
2	ARMENIA	5	GRUZJA	150	BIAŁORUŚ	38
3	ROSJA	4	BIAŁORUŚ	83	GRUZJA	36
4	WŁOCHY	4	TURCJA	33	ARMENIA	17
5	CHINY	3	TURKMENISTAN	33	TURKMENISTAN	16
6	GRUZJA	3	UZBEKISTAN	10	TURCJA	14
7	SŁOWACJA	3	ARMENIA	8	MOŁDAWIA	12
8	BRAZYLIA	2	ROSJA	5	ROSJA	9
9	HISZPANIA	2	NIEMCY	4	BANGLADESZ	7
10	NIEMCY	2	CHINY	3	CZECHY	6
x	RAZEM	112	x	773	x	1 242
x	UDZIAŁ	83.6%	x	95.0%	x	95.8%

Źródło: UM (2023), MUW (2023), ZUS (2023).

Struktura populacji obcokrajowców wg wieku i płci

Z analizy danych rejestrowych wynika, że populacja obcokrajowców nie jest zbalansowana pod względem płci. Bazy MUW oraz ZUS wskazują, że siedmiu na dziesięciu migrantów jest mężczyznami (zob. rys. 4.). Jest to wynik istotnie wyższy niż ten obserwowany dla całego województwa małopolskiego, gdzie udział tej grupy to 61-62%. Inną strukturę mają zameldowani obcokrajowcy, wśród których 57% to mężczyźni. W rejestrze UKR jest natomiast zdecydowanie więcej kobiet niż mężczyzn. W populacji tej 65% stanowią kobiety, a jeżeli uwzględnimy tylko populację osób dorosłych w wieku 20 i więcej lat, udział ten wynosi około 81%.

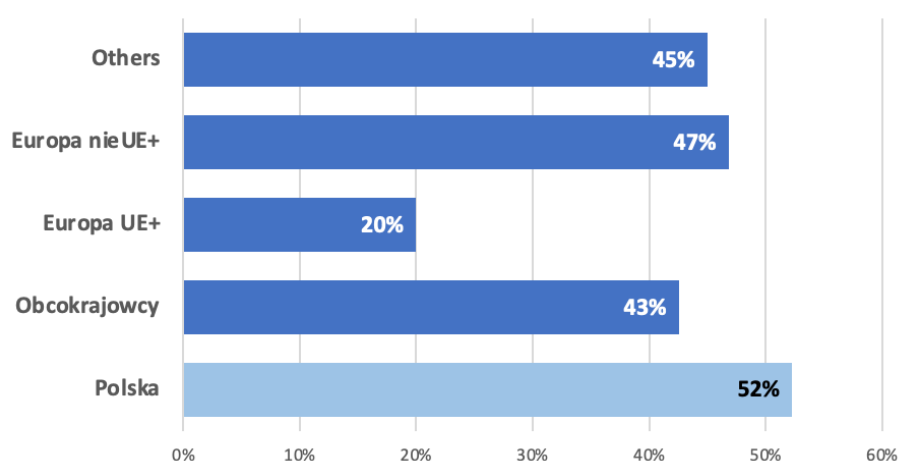
Rysunek 4. Struktura populacji obcokrajowców wg płci w 2023 roku wg źródła

Źródło: UM (2023), MUW (2023), ZUS (2023).

Analizując strukturę płci według regionu pochodzenia można zauważyć znaczące różnice w udziale kobiet między obywatelami Unii Europejskiej, a pozostałymi migrantami (zob. rys. 5.). Tylko 20% zameldowanych z tego regionu jest kobietami. W pozostałych grupach udział ten wynosi około 43-47%, czyli wyniki te są bardziej zbliżone do tych obserwowanych w populacji obywateli Polski, gdzie udział kobiet wynosi 52%, głównie ze względu na starsze grupy wieku, w których dominują ze względu na wyższą długość trwania życia kobiet.

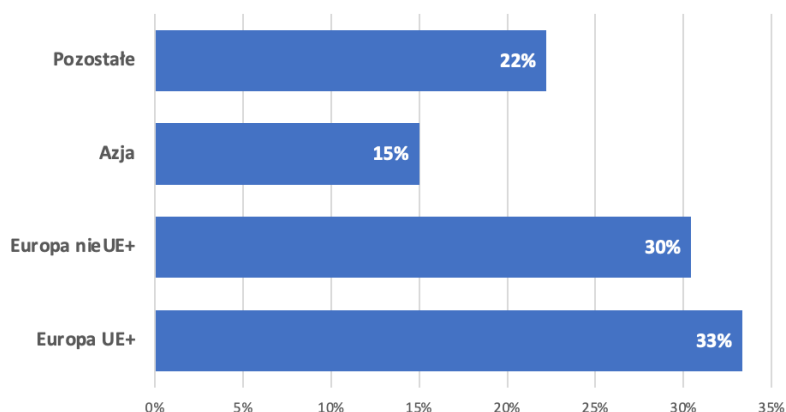
Rysunek 5. Udział kobiet w populacji obcokrajowców wg regionu pochodzenia w 2023 roku według danych UM

Źródło: UM (2023).

Dużo niższy udział kobiet obserwujemy w bazie MUW. Najniższy jest wśród migrantów z Azji, gdzie ich udział wynosi 15% (zob. rys. 6.). Wśród Europejczyków trzy na dziesięć osób są kobietami. Biorąc pod uwagę strukturę zatrudnienia, którą prezentujemy w kolejnych częściach raportu, skoncentrowaną w sektorach tradycyjnie zdominowanych przez mężczyznę nie jest to obserwacją zaskakującą.

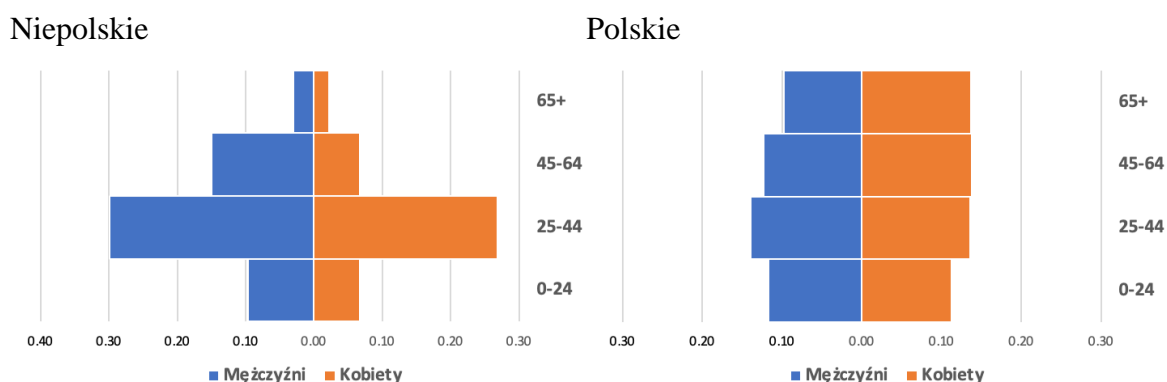
Rysunek 6. Udział kobiet w populacji obcokrajowców wg regionu pochodzenia w 2023 roku według danych MUW

Źródło: MUW (2023).

Rysunek 7. przedstawia piramidy wieku dla mieszkańców Olkusza z obywatelstwem polskim i niepolskim. Wyraźnie widoczna jest różnica w strukturze między tymi populacjami. Imigrantami są przede wszystkim młodzi dorośli. Według danych Urzędu Miasta Olkusza prawie 60% migrantów było w wieku 25-44 lata. Populacja ta jest stosunkowo zbalansowana pod względem płci.

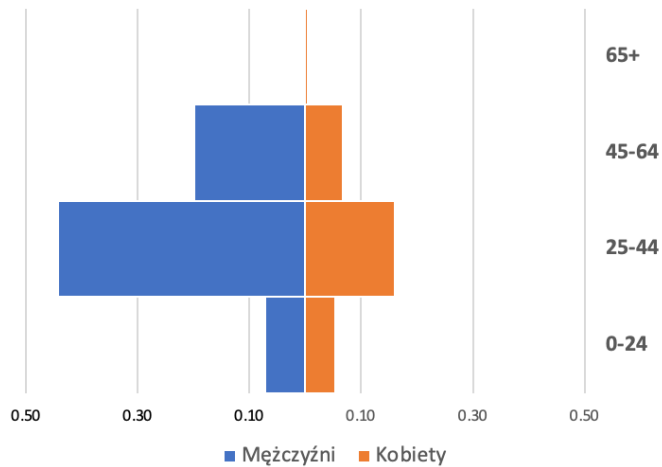
Rysunek 7. Struktura wieku i płci ludności z obywatelstwem niepolskim i polskim w Olkuszu w 2023 roku według danych UM

Źródło: UM (2023).

Nieco inny obraz przedstawia analiza danych z bazy legalizacji MUW. Tutaj również dominują osoby w wieku 25-44 lata – 60% populacji obcokrajowców, ale w odróżnieniu od danych o zameldowaniu we wszystkich grupach wieku zdecydowanie dominują mężczyźni. Wskaźnik maskulinizacji w grupie 25-44 lata wynosi 277, co oznacza, że na 100 kobiet przypada 277 mężczyzn.

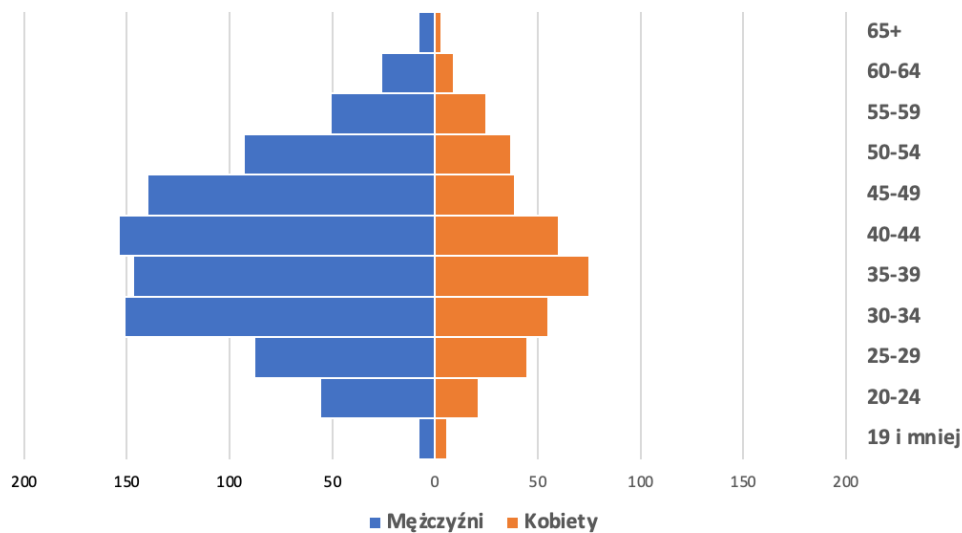
Rysunek 8. Struktura według wieku i płci obcokrajowców w Olkuszu w 2023 według danych MUW

Źródło: MUW (2023).

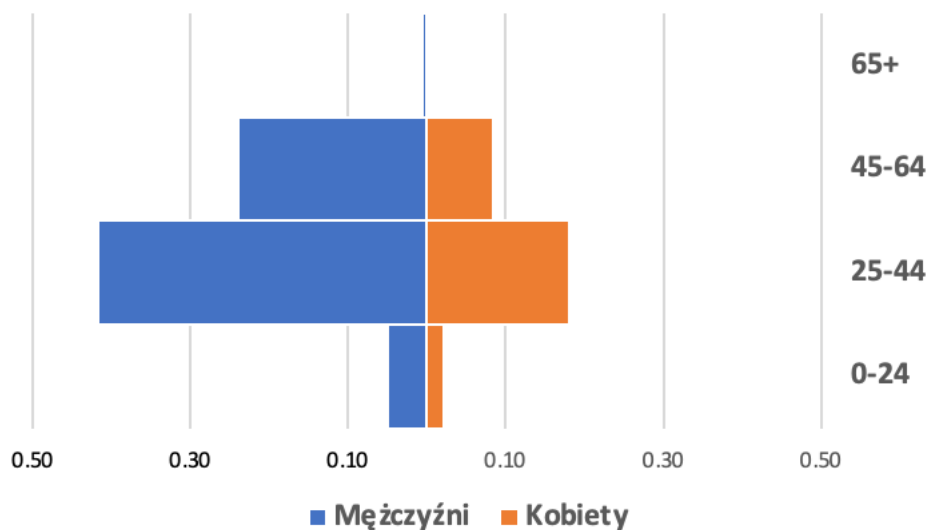
Analizując dane ZUS o płacących składki można zauważyć, że wśród mężczyzn nie występuje duże zróżnicowanie pod względem liczebności w poszczególnych 5-letnich grupach wieku wśród 30-49 latków. Podobną liczebność mają grupy 30-34, 35-39, 40-44 i 45-49 lat (zob. rys. 9.). Wśród pracujących, mężczyźni dominują liczebnie we wszystkich grupach wieku. W grupie 25-44 lata na każde 100 kobiet przypada prawie 172 mężczyzn (zob. rys. 10.).

Rysunek 9. Struktura według wieku i płci obcokrajowców w powiecie olkuskim w 2023 według danych ZUS (liczebność)

Źródło: ZUS (2023).

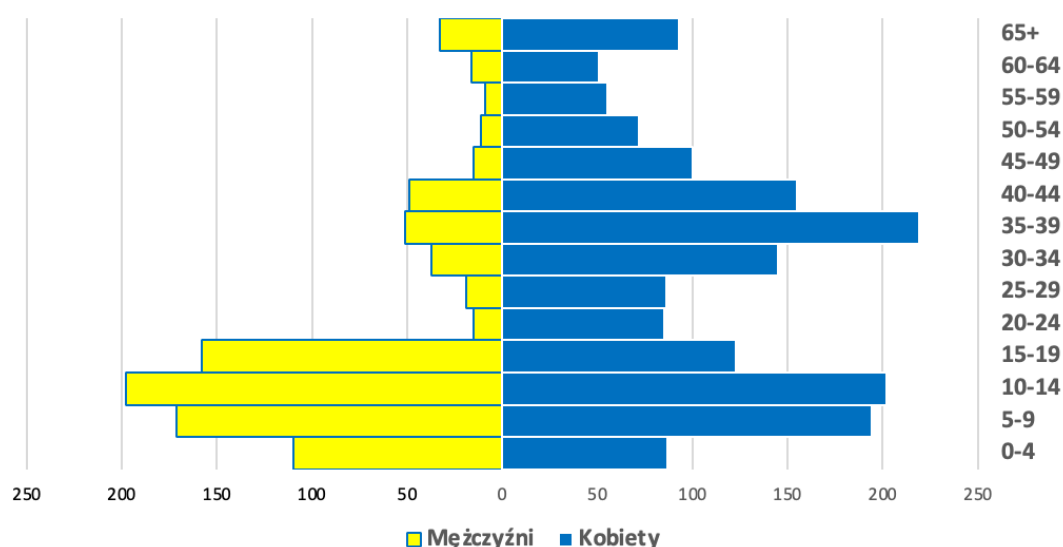
Rysunek 10. Struktura według wieku i płci obcokrajowców w powiecie olkuskim w 2023 według danych ZUS (udział)

Źródło: ZUS (2023).

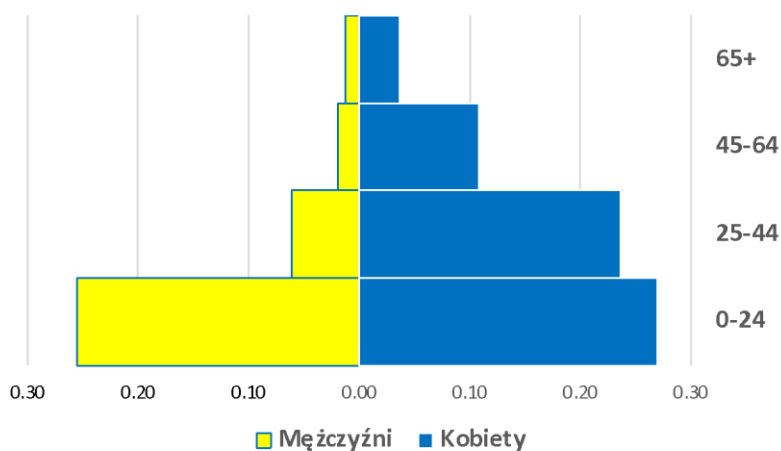
W tym miejscu należy omówić strukturę populacji Ukraińców zarejestrowanych w bazie UKR. Ze względu na prowadzone działania wojenne na Ukrainie grupa ta składa się w znacznej mierze z kobiet oraz dzieci (zob. rys. 11. i 12.). Największą grupą są osoby młode w wieku 0-24 lata, które stanowią około 52% całej populacji. Udział kobiet wynosi 65%, a w populacji w wieku 20 i więcej lat 81%. Biorąc pod uwagę 5-letnie grupy wieku najliczniejszą grupą są kobiety w wieku 35-39 lat z liczebnością na poziomie 219 osób (8,5% całej populacji).

Rysunek 11. Struktura według wieku i płci Ukraińców w powiecie olkuskim w 2023 według danych UKR (liczebność)

Źródło: UKR (2023).

Rysunek 12. Struktura według wieku i płci Ukraińców w powiecie olkuskim w 2023 według danych UKR (udział)

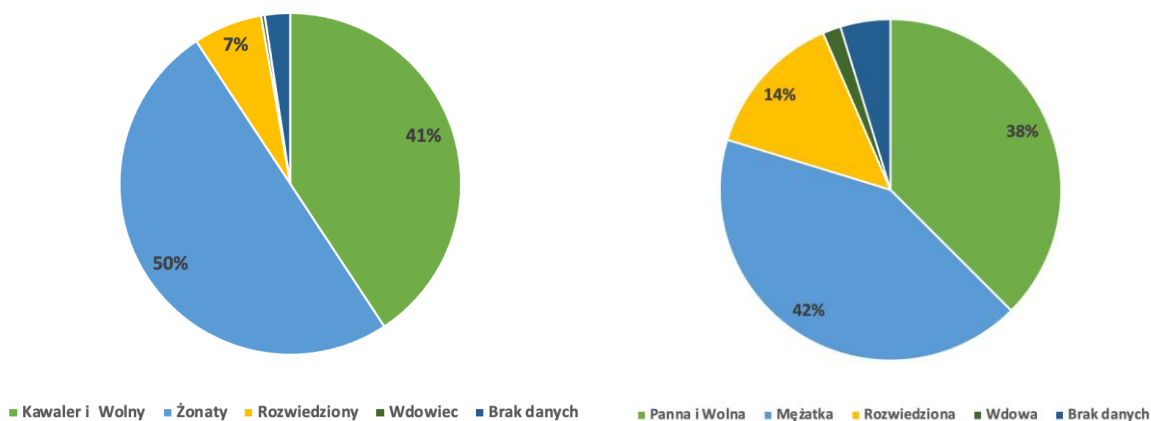
Źródło: UKR (2023).

Struktura populacji obcokrajowców wg stanu cywilnego

W Olkuszu w 2023 roku wśród obcokrajowców najwięcej było osób w związkach małżeńskich, według danych z Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie. W populacji mężczyzn połowa osób deklarowała ten stan cywilny. Stanu wolnego było 41%. Resztę stanowili rozwiedzeni (7%) (zob. rys. 13.).

W populacji kobiet podobną liczebność miały podgrupy mężatek i osób stanu wolnego z udziałami na poziomie odpowiednio 42% i 38%. Obserwujemy też wysoki udział rozwiedzionych kobiet – 14% w porównaniu do populacji imigrantek w całej Małopolsce, w której udział ten wynosi 7%.

Rysunek 13. Struktura obcokrajowców według stanu cywilnego w Olkuszu w 2023 roku

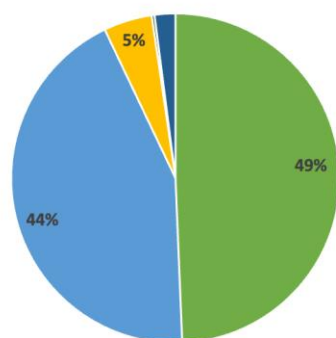

Źródło: MUW (2023).

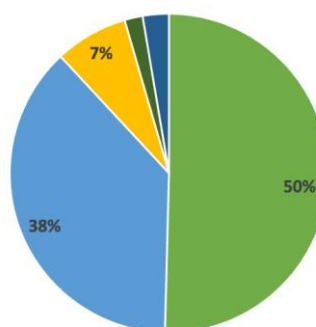
Przedstawiona struktura różni się od tej obserwowanej dla całego województwa małopolskiego, gdzie najliczniejsza jest populacja osób stanu wolnego zarówno wśród mężczyzn, jak i kobiet – odpowiednio 49% oraz 50% (zob. rys. 14). W Krakowie natomiast w 2022 roku udział tej grupy wynosił 57% dla mężczyzn i 55% dla kobiet (zob. Pędziwiatr i in. 2022).

Rysunek 14. Struktura obcokrajowców według stanu cywilnego w województwie małopolskim w 2023 roku

Mężczyźni

Kobiety

■ Kawaler i Wolny ■ Żonaty ■ Rozwiedziony ■ Wdowiec ■ Brak danych

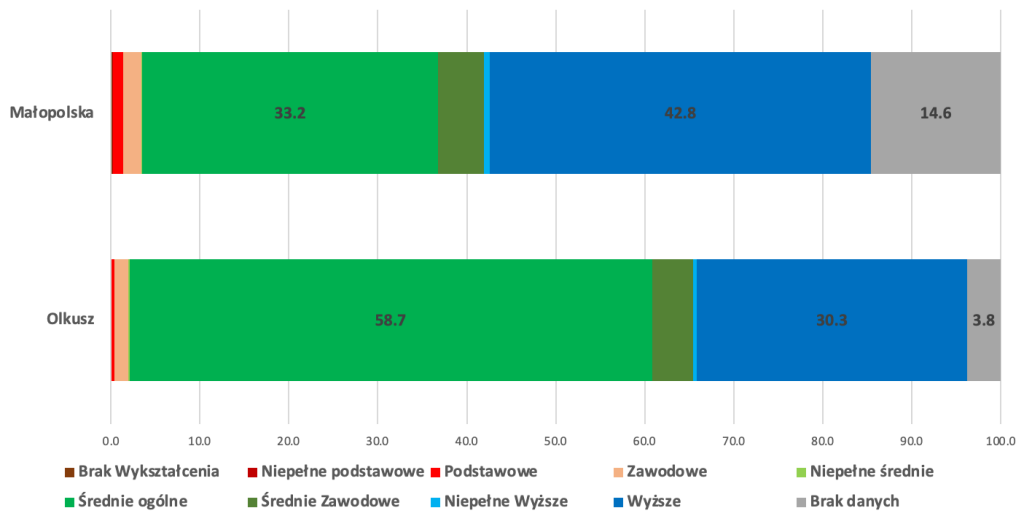
■ Panna i Wolna ■ Mężatka ■ Rozwiedziona ■ Wdowa ■ Brak danych

Źródło: MUW (2023).

Struktura wykształcenia populacji obcokrajowców

Interesujące wnioski można także wysunąć, analizując strukturę wykształcenia obcokrajowców mieszkających w Olkuszu, na podstawie danych z Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie. Populacja ta jest istotnie słabiej wykształcona w porównaniu do ogółu cudzoziemców mieszkających w województwie małopolskim (zob. rys. 15.). Około dwie trzecie posiada wykształcenie średnie (ogólne, zawodowe lub niepełne wyższe), a jedna trzecia wykształcenie wyższe. W Małopolsce udział imigrantów z wyższym wykształceniem wynosi około 43% (przy 14,6% braku danych), a nie uwzględniając braku danych – 50%, w Olkuszu odpowiednio 30% i 32%. Wśród migrantów bardzo niewielki udział posiada wykształcenie poniżej średniego – w Olkuszu – 2% a w Małopolsce – 3,5%.

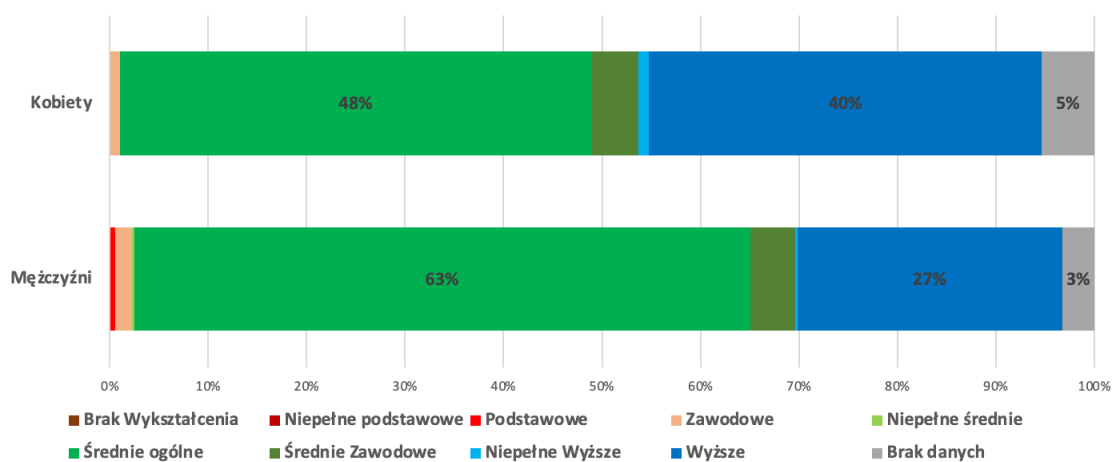
Rysunek 15. Struktura wykształcenia wśród obcokrajowców w wieku 25 i więcej lat z zalegalizowanym pobytem w RP w Olkuszu oraz Małopolsce w 2023 roku według danych MUW

Źródło: MUW (2023).

Charakterystyczną cechą współczesnych społeczeństw krajów wysokorozwiniętych jest fakt, że kobiety są lepiej wykształcone niż mężczyźni. Tak też jest w populacji Polski oraz wśród mieszkańców powiatu olkuskiego i zamieszkujących go cudzoziemców. Wśród migrantów 40% kobiet zadeklarowało najwyższy poziom wykształcenia, podczas gdy tylko 27% mężczyzn posiadało takie wykształcenie (zob. rys. 16.). Trzeba jednak pamiętać, że około 3% mężczyzn i 5% kobiet nie zadeklarowało wykształcenia przy legalizacji pobytu. Pomijając tych, którzy nie podali osiągniętego poziomu edukacji, udział osób z wyższym wykształceniem w populacji kobiet wynosi 42%, a wśród mężczyzn – 28%, czyli 14 punktów procentowych różnicy (zob. tab. 4).

Rysunek 16. Struktura wykształcenia według płci wśród obcokrajowców w wieku 25 i więcej lat z zalegalizowanym pobytem w RP w Olkuszu w 2023 roku według danych MUW

Źródło: MUW (2023).

Tabela 4. Struktura wykształcenia obcokrajowców w Olkuszu w wieku 25 i więcej lat według płci w 2023 roku, bez uwzględnienia braku danych

Wykształcenie	Mężczyźni	Kobiety	Razem
Brak Wykształcenia	0%	0%	0%
Niepełne podstawowe	0%	0%	0%
Podstawowe	1%	0%	0%
Zawodowe	2%	1%	2%
Niepełne średnie	0%	0%	0%
Średnie ogólne	65%	51%	61%
Średnie Zawodowe	5%	5%	5%
Niepełne Wyższe	0%	1%	0%
Wyższe	28%	42%	32%

Źródło: MUW (2023).

Dane wstępne Narodowego Spisu Powszechnego 2021 opublikowane przez Główny Urząd Statystyczny wskazują, że udział osób z wyższym wykształceniem wśród mieszkańców powiatu olkuskiego w wieku 13 i więcej lat wynosił 22% (18% wśród mężczyzn i 26% wśród kobiet), przy 6% populacji z nieustalonym poziomem wykształcenia (zob. rys. 17). Rejestr MUW wskazuje, że wśród migrantów w wieku 13 i więcej lat 29% posiadało najwyższy poziom edukacji (4% nieustalonych). Jeżeli pominiemy osoby o nieustalonym poziomie wykształcenia, to w populacji powiatu wynosi on 24% a w populacji migrantów - 30%. Ponadto, w powiecie olkuskim 35% osób posiadało wykształcenie podstawowe lub niższe (39% mężczyzn i 31% kobiet), podczas gdy w populacji migrantów odsetek tej grupy jest znikomy – 4% populacji. W populacji powiatu prawie równoliczne są grupy z wykształceniem średnim oraz podstawowym i niższym. W populacji migrantów dominują osoby z wykształceniem średnim, których jest 63% (67% mężczyzn i 53% kobiet).

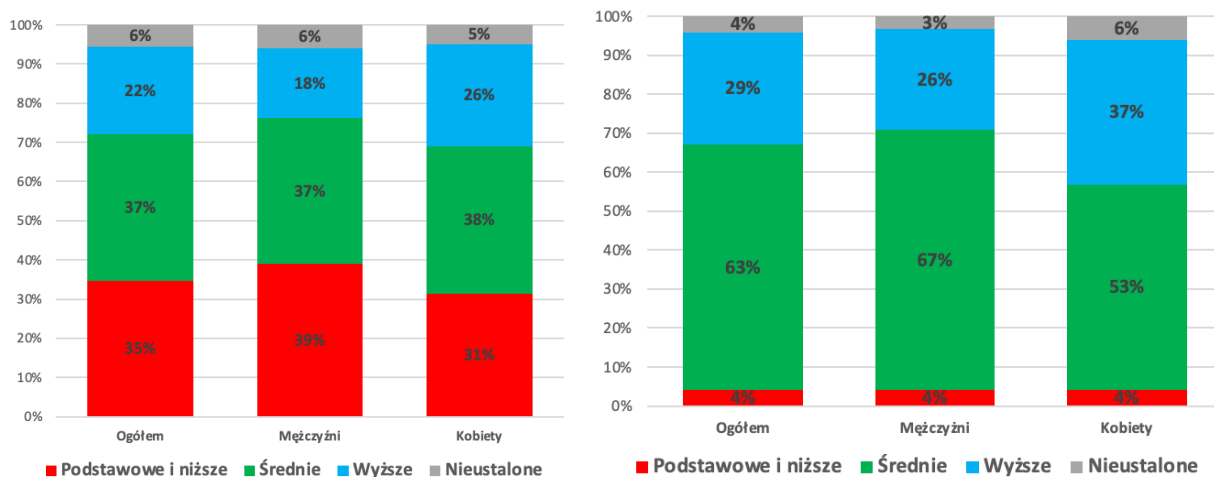
Należy jednak podkreślić, że porównujemy tutaj populacje dwóch różnych obszarów, ze względu na ograniczenia w dostępności danych. Powiat olkuski zawiera nie tylko miasto Olkusz, ale też populację obszaru typowo wiejskiego, który cechuje się zdecydowanie niższym poziomem wykształcenia niż miasto Olkusz.

Podsumowując, można stwierdzić, że obcokrajowy mieszkający w Olkuszu są lepiej wykształceni niż populacja obywateli polskich. Jednak jak wykazano wcześniej jej poziom edukacji jest niższy niż wśród ogółu migrantów mieszkających w Małopolsce.

Rysunek 17. Struktura wykształcenia mieszkańców powiatu olkuskiego oraz obcokrajowców w Olkuszu w wieku 13 i więcej lat

Ogół mieszkańców p. olkuskiego (NSP2021)
2023)

Obcokrajowcy w Olkuszu (MUW

Źródło: GUS (2021) oraz MUW (2023).

Struktura obcokrajowców według sektora zatrudnienia

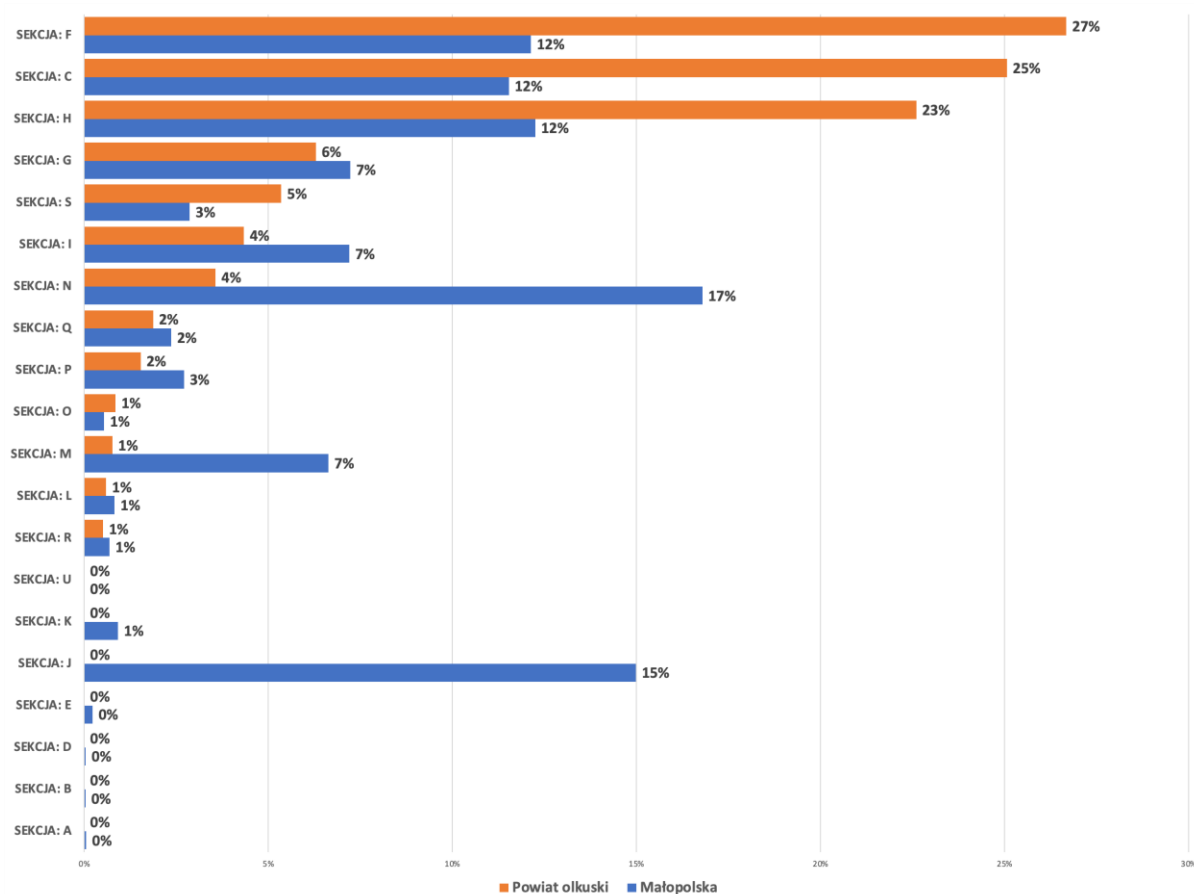
Analizując strukturę narodowości imigrantów według branż, w których są oni zatrudniani na terenie powiatu olkuskiego można zauważyć, że dominują tutaj trzy sektory gospodarki (zob. rys. 18.). Zatrudniają one 74% wszystkich pracujących legalnie migrantów. Są nimi *Budownictwo* (sekcja F) – 27% obcokrajowców, *Przetwórstwo przemysłowe* (sekcja C) – 25% oraz *Transport i gospodarka magazynowa* (sekcja H) – 23%. Dla porównania w całym województwie małopolskim te trzy sektory zatrudniają 36% migrantów.

Kolejnymi sektorami z zatrudnieniem znacznie mniejszym niż te dominujące są: *Handel* (sekcja G) - 6%, *Pozostała działalność usługowa* (sekcja S) – 5% oraz *Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi* (sekcja I) - 4%.

Interesującym jest również fakt, iż jedna z ważniejszych branż w województwie – *Informacja i telekomunikacja* (sekcja J), jest nieobecna wśród zatrudniających obcokrajowców w powiecie olkuskim.

Porównując informacje o zatrudnieniu z danymi o wykształceniu na badanym obszarze można stwierdzić, że gospodarka powiatu olkuskiego nie wymaga zaangażowania osób z wyższym wykształceniem, w odróżnieniu na przykład od stolicy województwa, stąd też obcokrajowcy o niższym poziomie wykształcenia dominują na tym obszarze, co potwierdza analiza przeprowadzona w poprzedniej części raportu.

Rysunek 18. Obcokrajowcy w powiecie olkuskiego według sektora zatrudnienia w 2023 roku

Źródło: ZUS (2023).

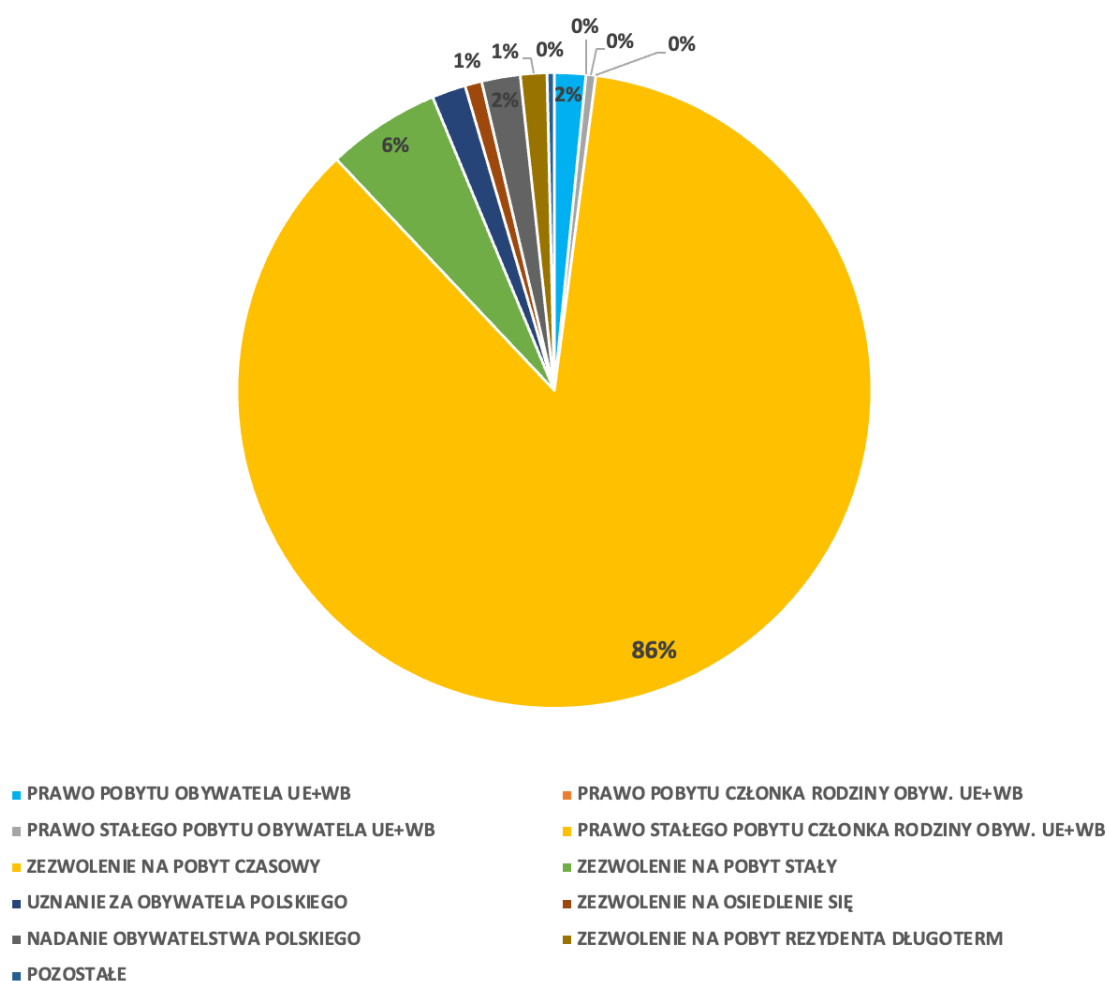
Legenda – opis sekcji

Oznaczenie	Nazwa sekcji
SEKCJA: A	ROLNICTWO, LEŚNICTWO, ŁOWIECTWO I RYBACTWO
SEKCJA: B	GÓRNICCTWO I WYDOBYWANIE
SEKCJA: C	PRZETWÓRSTWO PRZEMYSŁOWE
SEKCJA: D	WYTWARZANIE I ZAOPATRYWANIE W ENERGIĘ ELEKTRYCZNĄ, GAZ, PARĘ WODNĄ, GORĄCĄ WODĘ I POWIETRZE DO UKŁADÓW KLIMATYZACYJNYCH
SEKCJA: E	DOSTAWA WODY; GOSPODAROWANIE ŚCIEKAMI I ODPADAMI ORAZ DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z REKULTYWACJĄ
SEKCJA: F	BUDOWNICTWO
SEKCJA: G	HANDEL HURTOWY I DETALICZNY; NAPRAWA POJAZDÓW SAMOCHODOWYCH, WŁĄCZAJĄC MOTOCYKLE
SEKCJA: H	TRANSPORT I GOSPODARKA MAGAZYNOWA
SEKCJA: I	DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z ZAKWATEROWANIEM I USŁUGAMI GASTRONOMICZNYMI
SEKCJA: J	INFORMACJA I KOMUNIKACJA
SEKCJA: K	DZIAŁALNOŚĆ FINANSOWA I UBEZPIECZENIOWA
SEKCJA: L	DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z OBSŁUGĄ RYNKU NIERUCHOMOŚCI
SEKCJA: M	DZIAŁALNOŚĆ PROFESJONALNA, NAUKOWA I TECHNICZNA
SEKCJA: N	DZIAŁALNOŚĆ W ZAKRESIE USŁUG ADMINISTROWANIA I DZIAŁALNOŚĆ WSPIERAJĄCA
SEKCJA: O	ADMINISTRACJA PUBLICZNA I OBRONA NARODOWA; OBOWIĄZKOWE ZABEZPIECZENIA SPOŁECZNE
SEKCJA: P	EDUKACJA
SEKCJA: Q	OPIEKA ZDROWOTNA I POMOC SPOŁECZNA
SEKCJA: R	DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z KULTURĄ, ROZRYWKĄ I REKREACJĄ
SEKCJA: S	POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ USŁUGOWA
SEKCJA: U	ORGANIZACJE I ZESPOŁY EKSTERYTORIALNE

Struktura populacji obcokrajowców według statusu prawnego

Obcokrajowcy mieszkający w Olkuszu z zalegalizowanym pobytem na terytorium RP w zdecydowanej większości posiadają zezwolenie na *pobyt czasowy* (zob. rys. 19.). Prawie dziewięciu na dziesięciu migrantów posiada właśnie taki status (86% migrantów). Drugim typem migrantów są osoby posiadające *zezwolenie na pobyt stały*, których było około 6%. Pozostałe grupy stanowiły około 8%, w tym osoby, które zostały naturalizowane oraz obywatele Unii Europejskiej realizujący swoje prawo pobytu.

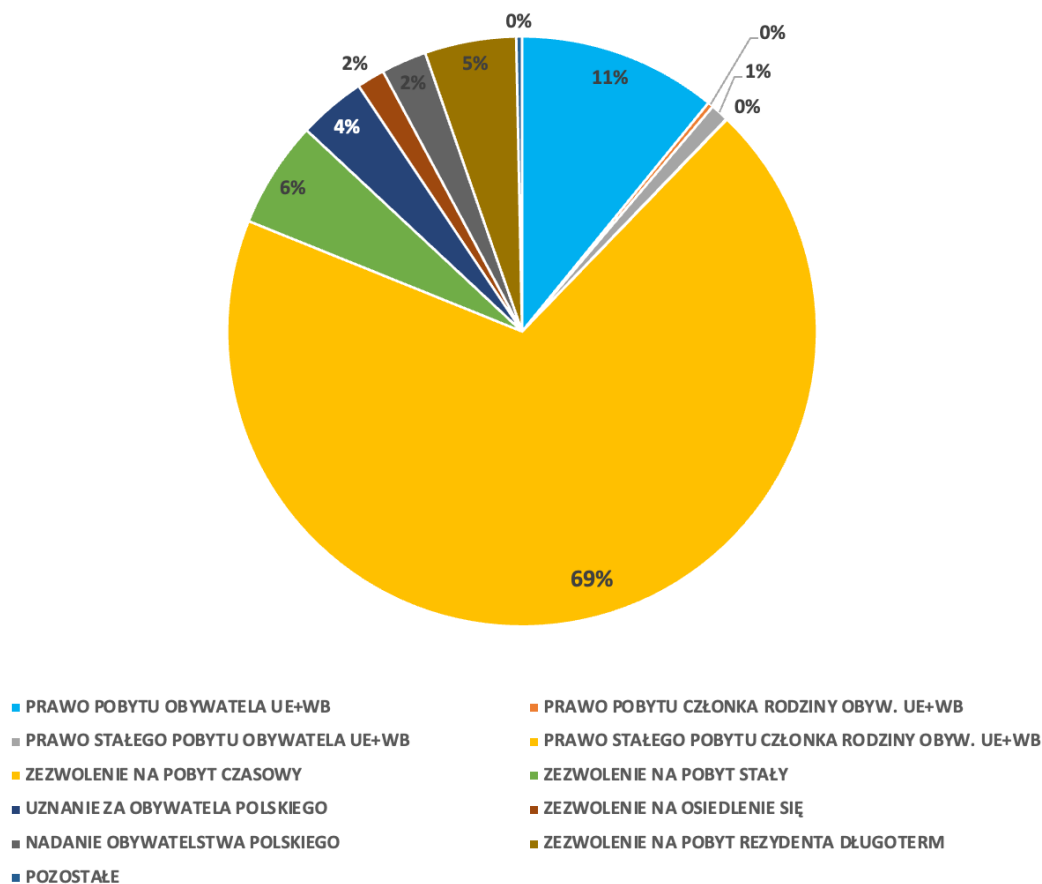
Rysunek 19. Struktura spraw o legalizację pobytu na terytorium RP wśród obcokrajowców w Olkuszu w 2023 roku

Źródło: MUW (2023).

W całej Małopolsce również osoby z *zezwoleniem na pobyt czasowy* stanowią większość populacji migrantów, w tym przypadku jednak udział tej grupy jest zdecydowanie większy. Na każdym dziesięciu migrantów siedmiu posiadało taki typ pozwolenia (zob. rys. 20.). 11% realizowało *prawo pobytu obywatela Unii Europejskiej i Wielkiej Brytanii*, a 6% posiadało *zezwolenie na pobyt stały*.

Rysunek 20. Struktura spraw o legalizację pobytu na terytorium RP wśród obcokrajowców w województwie małopolskim w 2023 roku

Źródło: MUW (2023).

5. Rynek pracy

Jak wynika z treści przeprowadzonych wywiadów, sytuacja migrantek i migrantów, w tym przymusowych, na olkuskim rynku pracy zmieniła się diametralnie na początku 2022 r., a główną przyczyną były zmiany wywołane pełnoskalową rosyjską agresją na Ukrainę i następującymi po niej wydarzeniami. Specyfika rynku pracy w Olkuszu charakteryzuje się większą dostępnością miejsc pracy dla pracowników, a mniejszą dostępnością prac w branżach typowych dla zatrudnienia pracowniczek (OLK_PL2; OLK_MIG5). Jak wskazywał jeden z lokalnych respondentów, dla kobiet miejsc pracy jest mniej, m.in. dlatego, że Olkusz pełni funkcję centrum logistycznego i transportowego dla tirów, a w samym powiecie olkuskim i okolicach działa kilka fabryk (OLK_PL3). Stąd dominującymi w zatrudnieniu branżami były przede wszystkim branża spedycyjna, przemysłowa, czy też budowlana. Taka struktura rynku pracy być może utrudniła integrację kobiet, których od 2022 roku do Olkusza przybywało znacznie więcej niż mężczyzn (OLK_PL3). Obecnie sektorami i branżami, w których widać zwiększone zatrudnienie mieszkanki i mieszkańców Olkusza z doświadczeniem migracyjnym, w tym migracji przymusowej, są, poza powyższymi, także sektory produkcji oraz usług. Jeśli

chodzi o kobiety, które przybywały od 2022 r. to znalazły one zatrudnienie przede wszystkim w usługach gastronomicznych, sprzątanania oraz kosmetycznych, natomiast te które zamieszkały w Olkuszu wcześniej często pracują na stanowiskach biurowych w lokalnych firmach (OLK_MIG3; OLK_MIG5; OLK_PL2; OLK_PL3; OLK_PL9). Choć część osób z Ukrainy, która zamieszkała w Olkuszu, zdołała utrzymać swoje prace w miejscu pochodzenia i obecnie realizuje je w sposób zdalny (OLK_PL5), to badania w terenie świadczyły również, że niektóre kobiety, które w Ukrainie pracowały w wykwalifikowanych zawodach, w Olkuszu nie zdołały znaleźć satysfakcjonującej je pracy (OLK_MIG2) i rozważają wyjazd do kraju pochodzenia (OLK_PL9) lub były zmuszone do podjęcia pracy znacznie poniżej ich kwalifikacji.

Dział Pośrednictwa Pracy i Cudzoziemców w Powiatowym Urzędzie Pracy w Olkuszu podejmował działania mające na celu ułatwienie dostępu nowoprzybyłych migrantek i migrantów z Ukrainy do rynku pracy poprzez informowanie o dostępnych ofertach w punkcie informacyjnym w urzędzie, podczas targów pracy czy wizyt w miejscach zbiorowego zakwaterowania. Udostępnione przez Urząd Pracy informacje nie ograniczały się do kwestii dostępu do rynku pracy, ale dotyczyły także innych spraw, w tym możliwości w zakresie wsparcia rzeczowego, kursów języka polskiego czy miejsc w lokalnych szkołach. Ponadto, rozmowy prowadzone z osobami z doświadczeniem migracyjnym, które zamieszkały w Olkuszu przed rosyjskim atakiem na Ukrainę w 2022 r., potwierdziły, że w związku z przyjazdem większej liczby obcokrajowczyń i obcokrajowców kompetencje urzędniczek i urzędników w przeprowadzaniu formalnych procedur związanych z legalizacją pobytu i pracy wzrosły (OLK_MIG2). Wśród pozytywnych zmian osoby z Ukrainy wskazują także uproszczenie procedur związanych z pozwoleniem na pracę (OLK_MIG2; OLK_MIG4) wprowadzonych po 24.02.2022 r.

Oczywiście dużo moich znajomych, Ukraińców, w Polsce pracują, tak. I pracują w swoim zawodzie, nie w swoim zawodzie. Tam to różnie bywa, ale nie wiem czy ta, czy ta ustawa, czy ona ma jakieś terminy, która pozwala od razu Ukraińcom przyjechać i mieć możliwość pracować bez dodatkowych jakichś, jakichś jeszcze dodatkowych warunków.

Bo teraz tak jest i jakby tak zostało po wojnie, to byłoby super, ale wiem, że przed wojną wcześniej z tym, no Ukraińcy, bo o drugich nie mówię, no Ukraińcy mieli problemy, żeby tam coś tam załatwić i jeszcze coś i jeszcze coś i tylko wtedy możesz pracować, a teraz nie... Teraz takiego nie ma i jakby tak zostało jak teraz jest, to byłby super. (OLK_MIG4)

Analizując informacje uzyskane w Dziale Pośrednictwa Pracy i Cudzoziemców w Powiatowym Urzędzie Pracy w Olkuszu, przed 2022 r. było niewielu zarejestrowanych cudzoziemskich pracowników i pracowniczek, choć samych oświadczeń o powierzeniu pracy było stosunkowo dużo, wystawiane one były dla pracowników 6 krajów, a dominowały wśród nich oświadczenia dla obywateli Ukrainy, Gruzji i Armenii (OLK_PL2). Zgodnie z danymi przytoczonymi przez respondenta,

(...) dla porównania w 2019 mieliśmy 3820 oświadczeń. W 2020 mieliśmy 5092 oświadczenia. (...) No i potem mamy już rok 2022 jest 2284 oświadczenia, ale 3218 powiadomień, bo już mamy tą procedurę uproszczoną. Więc też jest jakby, no tu idzie tendencja wzrostowa.
(OLK_PL2)

Zwiększenie liczby zatrudnienia migrantek i migrantów związane jest też z większą dostępnością informacji na temat procedur wymaganych przy zatrudnieniu obcokrajowców, nabytym doświadczeniem przez urzędy, które na coraz większą skalę zaczęły przeprowadzać te procedury, oraz ze zmianami w polskim prawie - konkretnie ze specustawą z 12.03.2022 r. i jej nowelizacjami, które znacząco ułatwiły cały proces postępowania w przypadku migrantek i migrantów z Ukrainy posiadających status UKR (OLK_MIG2; OLK_PL2; OLK_PL3). Obecnie pracodawcy nie muszą rejestrować oświadczeń, a jedynie powiadomić w terminie 14 dni właściwy urząd pracy o podjęciu pracy przez migranta (OLK_PL2). Migranci, którzy przybyli przed 2022 r. do Olkusza w celach ekonomicznych również wskazują kwestię doświadczenia urzędów i dostępu do informacji jako najistotniejszą w usprawnieniu zatrudnienia, gdyż wcześniej:

(...) nikt nie wiedział przede wszystkim, jakie muszą mieć dokumenty, czyli tak naprawdę pracodawcy mi ufali, co ja mówię, a czy ja mówię dobrze, to ja sama nie wiedziałam, tak mówiłam, bo mówiłam, ale nikt tego nie sprawdzał. Nikt nie miał świadomości, jak się zatrudnia obcokrajowca. Teraz już trochę inaczej jest, bo ta informacja jest dostępna na stronach i wszędzie o tym się mówi, więc każdy pracodawca, jak sobie wejdzie, napisze, jak zatrudnić obcokrajowca albo zadzwoni do urzędu, teraz jest bardzo prosto, udzielają takich informacji nawet w Olkuszu w Urzędzie Pracy.
(OLK_MIG2)

Odrębnym przypadkiem jest kwestia zatrudnienia obywateli UE, którzy nie potrzebują dodatkowych pozwoleń na pracę, w związku z czym pracodawcy i pracodawczynie chętniej zatrudniają takie osoby (OLK_MIG5), choć jest ich niewiele.

Specyfiką Olkusza jest również jego położenie w pobliżu dwóch dużych miast, Krakowa i Katowic, co sprawia, że okoliczni mieszkańcy mają dostęp również do rynków pracy w obu tych aglomeracjach. Zgodnie z informacjami uzyskanymi podczas prowadzenia badań, rzeczywiście część mieszkańców, w tym tych z doświadczeniem migracyjnym, pracuje poza samym Olkuszem (OLK_PL2; OLK_PL3). Co potwierdzić może wypowiedź jednego z respondentów:

Część, jeżeli się oprzemy na tych oświadczeniach i powiadomieniach, to nie jest powiedziane, że oni pracują na terenie naszego powiatu. Bo to są zatrudnienia w ramach na przykład agencji, tak, zatrudnienia. No i są delegowani do pracy. Bardzo dużo gdzieś tam na terenie Śląska podejmowało pracę. (OLK_PL2)

Jeśli chodzi o bariery w dostępie do rynku pracy, respondenci i respondenci najczęściej

wskazywali na niewystarczającą znajomość języka polskiego, kwestię nostryfikacji dyplomów i niezbędnych uprawnień, a także niechęć pracodawców wobec zatrudniania migrantów spoza UE, wynikającą przede wszystkim z obaw o nieweryfikowalność kompetencji, a także o niezapowiedziany wyjazd pracowników z powrotem do kraju pochodzenia, co, zgodnie z przytoczonym w terenie dowodem anegdotycznym, w przypadku niektórych firm skończyło się bankructwem i zamknięciem działalności (OLK_PL2). W kontekście nostryfikacji dyplomów, problem może wynikać z nieposiadania części niezbędnych dokumentów, których nie udało się wywieźć z Ukrainy lub zostały one zniszczone podczas działań wojennych. Dodatkową trudnością są koszty związane z tą procedurą, w tym brak wiedzy o możliwości częściowego dofinansowania nostryfikacji przez polskie instytucje.

Myślę, że tutaj też nostryfikacja dyplomów to jest chyba gdzieś tam element... Wprawdzie jest możliwość finansowania tego. Tak. Jest możliwość finansowania. Natomiast być może okazuje się, że osoby też nie mają wiedzy na ten temat, tak, ci obywatele Ukrainy, jak to się załatwia i jak to wygląda. Ale też koszty. To jest jakaś niecała kwota jest u nas finansowania.
(OLK_PL2)

Ponadto skomplikowane okazuje się nostryfikowanie dyplomów, czy też zaświadczeń o posiadanych kompetencjach zawodowych, uzyskanych w oparciu o odmiennie niż w Polsce systemy edukacji i programy nauczania, co skutkuje brakiem możliwości ustalenia polskiego odpowiednika zagranicznego dokumentu. Część osób z doświadczeniem migracji, w tym migracji przymusowej, wykazywała się strategią radzenia sobie z tym problemem, odbywając wymagane kursy i szkolenia w Polsce, niemniej jednak nie zawsze jest to możliwe i na ogół uzyskiwane tutaj zaświadczenia dotyczą niższych kwalifikacji. Potwierdza to historia jednej z respondentek.

No ale niestety certyfikaty, dyplomy, co miałam na Ukrainie dla Polski to... nie może być zaliczone. Dlatego już mam 4 certyfikaty w języku polskim w kierunku dietetyki, różnego poziomu, w szkole policealnej w [nazwa miejscowości]. (...) Niestety nie mam dyplomu w... to co było na Ukrainie, bo niestety już nie mam. I nie może być już, bo tam wszystko rozwalone i... Tylko jeden mam, ale to taki mały, jeden dyplom, no takie wszystko tam... niestety. (OLK_MIG1)

Istotną przeszkodą w pełnej integracji migrantek i migrantów, w tym migrantów przymusowych, na poziomie ekonomicznym jest również fakt tego, że przeważnie osoby wykwalifikowane nie pracują w swoim zawodzie lub też pracują poniżej posiadanych kompetencji.

Nie pracują w swoich zawodach. Podejmują, jeżeli chcą pracować, podejmują każdą pracę. Dużo tych obywateli Ukrainy jest z wykształceniem wyższym. W różnych zawodach wyższym. Natomiast tutaj podejmują każdą pracę. Oczywiście zdarzają się sytuacje, że gdzieś tam do szkół były osoby zatrudnione, że psychologowie jacyś tam byli potrzebni. Bo warunek oczywiście trzeba spełniać znajomość języka polskiego. Ale bardzo rzadko.

Raczej pracują w każdym innym zawodzie niż posiadają wykształcenie.
(OLK_PL2)

Choć część osób ma świadomość tymczasowości takiego zatrudnienia (OLK_MIG3; OLK_PL3), to jednak nie wszystkie chcą pracować za minimalną pensję (OLK_PL2) dostrzegając, że w polskich realiach jest ona niewystarczająca na pokrycie potrzeb życiowych.

Jeszcze trzeba pamiętać, że jak na przykład ja tu zarabiam minimalną pensję. No to na Ukrainie ta pensja będzie taka normalna i na super życie, a tu nie, bo to jest niewystarczająco. Ja rozumiem jak nie mamy na przykład [normalnej] polskiej pensji, ale u mnie trzeba było, żebym się tam jakoś utrzymała i może jeszcze coś przesłała do Ukrainy, no jak tam teraz jest, jak teraz wojna i też oni nie mają pracy, to muszą jakoś tak i ja chodziłam szukać pracy po to, żeby zarobić na siebie i dla nich. (OLK_MIG3)

Niskie zarobki i niepewność zatrudnienia, które zazwyczaj oparte jest o krótkoterminowe umowy cywilno-prawne, to częste przeszkody w integracji ekonomicznej migrantek i migrantów. Przykładem mogą być umowy stażowe, które w Olkuszu wprowadzane były przez pracodawców, aby móc zatrudnić osoby, które przybyły z Ukrainy po pełnoskalowej agresji rosyjskiej. Zgodnie ze słowami jednej z respondentek rozwiązanie to nie musi być postrzegane negatywnie, choć z pewnością nie gwarantuje ciągłości zatrudnienia.

No mnóstwo znamy sytuacji, mamy pracodawców, którzy zatrudniają, którzy brali w tamtym roku na staż osoby, potem zatrudnili, bo musieli się wywiązać, ale w tym roku znowu starają się brać te osoby dalej na staż. W innym zawodzie, no takie są przepisy, więc oni też nabywają różne doświadczenie, tak. Wcześniej wykonywali staż w jakimś innym zawodzie, nie wiem, na przykład pomoc kuchenna, tak, a teraz może być pomoc piekarza na przykład. Więc też się uczą różnych rzeczy i pracodawcy są też zadowoleni, tak, bo skoro biorą drugi raz, czy ryzykują niekiedy tworząc miejsca dla osoby bezrobotnej, dla obywatela Ukrainy, z którego muszą się wywiązać, bo wiadomo, że są zobowiązania dla pracodawcy, no to jednak ufają tym ludziom, tak. Mają zaufanie do tych osób, że one jednak zostaną. (OLK_PL2)

Brak poczucia stabilności na rynku pracy potęgowany jest przez dynamicznie zmieniającą się sytuację w kraju pochodzenia i ciągły strach o bliskich, co wzmaga poczucie niepewności o przyszłość w Polsce i w gminie Olkusz, tym samym wpływając na potencjalną integrację. Potwierdzać to mogą historie migrantek i migrantów, którzy w Ukrainie pracowali w wykwalifikowanych pracach zgodnych ze swoim wykształceniem i kompetencjami, jednak w Olkuszu, ze względu na specyfikę lokalnego rynku pracy, nie byli w stanie znaleźć odpowiedniej pracy lub zatrudnienia w pełnym wymiarze godzin i zmuszeni byli pozostać „na bezrobociu” lub zdecydowali się na pracę poniżej swoich kwalifikacji, niekiedy w trybie pracy dorywczej, co przyczyniało się do rozważań o powrocie do Ukrainy (OLK_MIG3; OLK_MIG4; OLK_PL3; OLK_PL9). Problem ten potwierdzają również dane uzyskane w Powiatowym Urzędzie Pracy, zgodnie z którymi 30.06.2023 r. zarejestrowanych jako osoby pozostające bez pracy było 91 osób, z czego 64 to kobiety. Wzrost rejestracji widoczny był

szczególnie w lutym 2023 r., kiedy w spisie pojawiły się 64 nowe osoby, a wynikało to głównie ze zmian w przepisach dotyczących refundacji kosztów mieszkania, zgodnie z którymi od marca 2023 r., aby uzyskać ten typ wsparcia trzeba było okazać zaświadczenie o posiadaniu statusu osoby bezrobotnej (OLK_PL2).

6. Opieka nad dziećmi i edukacja

Analizując sytuację migrantek i migrantów, w tym przymusowych, mieszkających w Olkuszu w kontekście dostępnych możliwości opieki nad dziećmi w wieku przedszkolnym, dostrzeżono kilka kluczowych kwestii. Po rozpoczęciu przez Rosję pełnoskalowej inwazji na Ukrainę, w 2022 r. do gminy przybyły przede wszystkim samotne kobiety z dziećmi, także dziećmi najmłodszymi (OLK_MIG3; OLK_MIG4; OLK_PL3). Taka charakterystyka grupy migranckiej wiązała się z większym obciążeniem lokalnych zasobów niezbyt licznych placówek opiekuńczo-wychowawczych i wychowania przedszkolnego, czyli żłobków i przedszkoli, które już przed pojawieniem się nowych mieszkank i mieszkańców Olkusza, nie oferowały wystarczającej liczby miejsc (OLK_MIG5).

Istotną barierą w dostępie do placówek opiekuńczo-wychowawczych i przedszkolnych, poza niewielką dostępnością miejsc, jest także wysoki koszt umieszczenia dziecka w placówkach prywatnych, a w przypadku żłobków – w Olkuszu dostępne są tylko te prywatne (OLK_MIG3; OLK_PL5). Koszt ten często jest zbyt wysoki, aby mógł być pokryty przez osobę samodzielnie wychowującą i utrzymującą dzieci. Jak zauważył jeden z respondentów, do miasta przybywały

(...) kobiety przeważnie... to znaczy trzeba by zrobić system związany z dziećmi, bo te kobiety przyjeżdżają same ze swoimi dziećmi. I jest problem, gdzie te dzieci zostawić... No żłobek jest drogi, nawet w Olkuszu, no cóż, w Krakowie czy Warszawie nie wspominając, ale nawet w Olkuszu, nie chcę teraz rzucać kwotami, ale jest to duża kwota, tak? No jakby w Olkuszu kobieta tylko ze swoimi dochodami no nie może dać na żłobek, prawda? No muszą dwie osoby pracować. (OLK_PL3)

Z rozmów z osobami z doświadczeniem migracji przymusowej wynika, że mają częściową wiedzę o funkcjonowaniu pomocy w dostarczeniu opieki żłobkowej ze strony państwa i korzystają ze wsparcia uruchomionego w ramach Ustawy o rodzinnym kapitale opiekuńczym z 2021 r. i realizowanego od kwietnia 2022 r. przez ZUS po złożeniu odpowiedniego wniosku. Wskazuje na to poniższy cytat.

Teraz też mam jedną [d]opłatę na dziecko albo jeszcze jak, musimy iść do pracy, no to jeszcze jest takie coś w ZUS-ie, jak dopłata do żłobka, no to jak teraz żłobek kosztuje 1100, i to prywatny, to ja dostaję 400 tych złotych i

[jak] poprosisz, [to jest] w terminie, bo też można wszystko załatwić.
(OLK_MIG3)²

Niestety nie wszystkie formy wsparcia są wykorzystywane przez osoby z doświadczeniem migracyjnym. W trakcie wywiadów respondentki nie wspominały o funkcjonującym na terenie województwa programie Małopolska Niania, którego druga edycja trwała do końca 2023 r. Program umożliwiał wsparcie finansowe w opłaceniu kosztów niani dla rodziców lub opiekunów przez maksymalnie rok. Wysokość wsparcia zależała od konkretnego naboru i była rewaloryzowana o wzrost płacy minimalnej, a w ramach naboru ogłoszonego w 2022 r. wnioskujący o tę pomoc obywatele Ukrainy zwolnieni byli z obowiązku dokumentowania dochodu.

Warto podkreślić, że w Olkuszu podejmowane były już inicjatywy skierowane do matek opiekujących się dziećmi, które miały na celu przede wszystkim ułatwienie im załatwienia spraw urzędowych, a także, co szczególnie istotne, podjęcie pracy, odciążając w opiece nad dziećmi w ciągu dnia. Wymienić tutaj można tymczasowe działania podjęte w Urzędzie Miasta i Gminy Olkusz, gdzie przychodzące z dziećmi osoby mogły na czas załatwienia spraw w instytucji, zostawić dzieci z opiekunką, która tymczasowo się nimi zajmowała (OLK_PL3). Sam problem konieczności opieki nad dziećmi i jednoczesnego załatwienia wszelkich formalności związanych z legalizacją pobytu i innymi procedurami został dostrzeżony przez osoby na co dzień pracujące w miejscowych urzędach. Zgodnie ze słowami jednego z respondentów.

(...) w krótkim czasie wiele kobiet z małymi dziećmi przybywała do urzędów załatwiać sprawy związane z meldunkiem. Urzędy często nie były przystosowane do tego, by – poza codzienną „standardową” obsługą klientów, obsłużyć uchodźców, najlepiej w j. ukraińskim, do tego matki z kilkorgiem dzieci, których zwyczajnie nie miały z kim zostawić, więc wszystkie sprawy załatwiały z nimi. Drobne rzeczy, aczkolwiek znaczące, bo każdy urząd chciałby obsługiwać klienta w jak najbardziej komfortowy dla klienta sposób, a przy tak dużym zapotrzebowaniu w krótkim czasie nie zawsze było to możliwe. (OLK_PL5)

Poza tym, lokalne instytucje i organizacje pozarządowe uruchomiły zajęcia tematyczne (np. z języka angielskiego, z matematyki, czy też zajęcia sportowe z pływania) przeznaczone konkretnie dla dzieci z Ukrainy i bardzo często bezpłatne (OLK_MIG4; OLK_PL3; OLK_PL4; OLK_PL5; OLK_PL9). Zajęcia takie pozwoliły rozwijać różne kompetencje u dzieci, ale były także wsparciem dla matek, które w czasie ich trwania, mogły podejmować inne aktywności. A jak wynika z rozmów z osobami z doświadczeniem migracji przymusowej, które

² W rzeczywistości dofinansowanie polega na obniżeniu opłaty za opiekę w żłobku o 400 zł, a kwota przekazywana jest bezpośrednio do podmiotu prowadzącego żłobek: <https://www.zus.pl/-/dofinansowanie-pobytu-w-zlobku>

zamieszkały w Olkuszu, to konieczność nieustającej opieki nad małym dzieckiem była jednym z największych obciążeń zaraz po przyjeździe do miasta (OLK_MIG3).

W przypadku dostępu do systemu edukacji warto podkreślić, że jest on kluczowym czynnikiem rozwoju gospodarczego i społecznej integracji. Przestrzeń edukacji jest kluczowa z punktu widzenia przyszłej integracji młodych osób z doświadczeniem migracji, gdyż tylko gwarantując powszechny dostęp do edukacji na wysokim poziomie, można przyczynić się do bardziej spójnego społeczeństwa. Analiza na podstawie wyników uzyskanych podczas badań terenowych, obejmowała nie tylko możliwość uczęszczania przez osoby z doświadczeniem migracji, w tym migracji przymusowej, do placówek edukacyjnych, ale także ewentualnych barier, które utrudniają to uczestnictwo.

W przypadku gminy Olkusz, wydaje się, że przynajmniej na poziomie zapisów do szkół zapewniono równy dostęp do edukacji wszystkim jej mieszkankom i mieszkańcom, bez względu na pochodzenie (OLK_MIG4; OLK_PL5). Sposób realizacji tego dostępu wyglądał odmiennie w przypadku poszczególnych szkół. Początkowo w niektórych szkołach podstawowych, jak i szkołach średnich, funkcjonowały tzw. oddziały przygotowawcze, a w szkołach zatrudniano pracowników na osobnym etacie asystenta międzykulturowego. Funkcjonowanie takiego oddziału polega na tym, że przez cały rok szkolny osoby z doświadczeniem migracji, nie mające jeszcze wystarczających kompetencji w języku polskim, uczęszczają na zajęcia, które skupione są właśnie na nauce języka i zdobywaniu wiedzy o kulturze polskiej (OLK_PL6; OLK_MIG4). W zakończonym roku szkolnym 2022/2023 Urząd Miasta i Gminy zdecydował o zamknięciu oddziałów przygotowawczych na poziomie szkół podstawowych. Oddział taki funkcjonował jeszcze w jednym z olkuskich liceów, aczkolwiek jego otwarcie w kolejnym roku szkolnym, przynajmniej w momencie prowadzenia badań w terenie, było wątpliwe, co związane było z koniecznością zgłoszenia wniosku o przyjęcie do klasy I szkoły ponadpodstawowej przez co najmniej 15 uczniów z doświadczeniem migracji i nieznających języka polskiego (OLK_PL6). Wydawać się może, że będzie to stanowiło pewną przeszkodę w integracji, choć rozmowy przeprowadzone wśród migrantów i migrantek oraz lokalnych aktorek i aktorów społecznych pokazują, że być może brak odrębnego oddziału jest korzystny dla integracji uczennic i uczniów z innych krajów z uczniami polskimi. Potwierdzają to słowa jednej z respondentek, która zauważa, że

(...) brak tego oddziału sprzyja integracji. Tylko my tak naprawdę mieliśmy niewielu tych uczniów tak, ale przez to, że od razu szli polskim system, to się po prostu wtopili w klasę. Musieli się wtopić w klasę, no bo... Widziałam, jak wygląda ten oddział przygotowawczy w tym liceum w Olkuszu. Oni są osobno i tak jakby nie mają takich lekcji, takich stricte lekcji, do których się trzeba przygotowywać, gdzie bez przerwy są sprawdziany i kartkówki, oni tego nie mają, oni się uczą polskiego tylko, uczą się jakby naszej kultury i zwyczajów, ale są taką enklawą, są jakby... to jest klasa migrantów. Natomiast ci nasi po prostu, no musieli [w to] wejść. (OLK_PL9)

Lepsze relacje z polskimi uczniami i uczennicami, a tym samym szybszą integrację, w przypadku szkół, gdzie dzieci z doświadczeniem migracji nie były umieszczane w odrębnych

grupach, a od razu brały udział w realizowaniu programu polskiej szkoły (z dodatkowymi lekcjami polskiego), potwierdzają także relacje polskich rodziców, których dzieci chodziły do klas z dziećmi z Ukrainy (OLK_PL4). W przypadku braku odrębnego oddziału przygotowawczego i dołączenia uczennic i uczniów z Ukrainy do klas razem z dziećmi polskimi, szkoły korzystały z możliwości zaoferowania tym osobom dodatkowych lekcji języka polskiego. Lekcje, które podnosiły kompetencje językowe były jednocześnie dodatkowym obciążeniem – zajęcia często odbywały się w weekendy, a równoległe część z tych uczennic i uczniów uczestniczyła także zdalnie w zajęciach prowadzonych w ich macierzystych szkołach w Ukrainie, co także wiązało się z dodatkowym nakładem pracy (OLK_PL9).

Z doświadczeń szkół w Olkuszu wynika także, że bardzo dużym wsparciem w sytuacji pojawienia się uczniów i uczennic – migrantów i migrantek przymusowych z Ukrainy – było zatrudnienie osób pochodzących z Ukrainy jako pedagogów, asystentek międzykulturowych, psycholożek. Osoby te stawały się bardzo często mediatorkami, które ze względów językowych, ułatwiały rozwiązywanie różnych problematycznych sytuacji i były dużym wsparciem dla uczniów, ale też dla samej szkoły i rodziców lub opiekunów (OLK_PL6; OLK_PL9), jako że

(...) mimo że klasa i ten oddział przygotowawczy miała polskiego wychowawcę, że tak to ujmę, to jeszcze dodatkową tą osobą była właśnie ta asystentka międzykulturowa. I tutaj pani [imię] właśnie komunikowała się z rodzicami, czy też z opiekunami, bo czasami to była babcia tak, bo to wszystko zależy, kto z kim tutaj do nas przyjechał. (OLK_PL6)

Dobłą praktyką, którą warto uwzględnić w poszczególnych szkołach pracujących z uczennicami i uczniami z doświadczeniem migracji, w tym migracji przymusowej, było także umożliwienie im udziału w zajęciach sportowych, także w tych specjalistycznych związanych z trenowaniem konkretnej dyscypliny. Dla osób doświadczających trudności w adaptacji, wynikających z niższych kompetencji językowych, czy też traumy spowodowanej wojną i przymusową migracją, sport może być płaszczyzną aktywizacji uczniów i uczennic uzdolnionych w konkretnych dyscyplinach oraz przestrzenią integracji dla całej społeczności klasowej (OLK_PL9).

Badania prowadzone w terenie wskazały także kilka barier, które mogą utrudniać równy dostęp do edukacji. Jedną z nich jest wspomniana trauma u niektórych dzieci i młodzieży z terenów objętych działaniami wojennymi w Ukrainie. Uczniowie i uczennice ci zostali przymusowo i często, w sytuacji otaczającej ich przemocy, wyrwani ze swojego środowiska i początkowo mieli poważne trudności w adaptacji (OLK_PL6). Sytuacja ta dotyczy nie tylko osób, które do Olkusza przybyły w 2022 r., ale także wcześniej, jeszcze w 2014 r., kiedy rozpoczęły się działania wojenne we wschodniej części Ukrainy. Potwierdzają to przypadki uczniów z olkuskich szkół:

kiedy wybuchła wojna, to mieliśmy też taką, mieliśmy jeszcze taką uczennicę, która była z wcześniejszej emigracji, jeszcze z tego 2014, która uciekła z Doniecka z mamą. No to ona pamiętam, że jak przyszła do szkoły to po prostu ten dzień był dla niej straszny, dla niej był straszny, ona nie była w stanie, w ogóle nie była w stanie funkcjonować. (OLK_PL9)

Chociaż wiele szkół po raz pierwszy zetknęło się z taką trudnością w działaniach edukacyjnych, z informacji uzyskanych w wywiadach pogłębionych wynika, że starały się odpowiadać na potrzeby uczniów i uczennic, na przykład umożliwiając cotygodniowe spotkania z psychologiem (OLK_PL9).

Wśród barier w pracy z uczennicami i uczniami z doświadczeniem migracji pojawiła się też kwestia braku wsparcia ze strony Ministerstwa, kuratorium, czy też jednostek samorządu, które nie dostarczały dyrekcji i nauczycielom wytycznych lub materiałów do prowadzenia zajęć w ramach oddziałów przygotowawczych, czy też dodatkowych lekcji polskiego (OLK_PL6). Zazwyczaj pedagodżki i pedagodzy organizowali sobie materiały w swoim zakresie i korzystając z własnych sieci społecznych (OLK_PL9). Poza tym, zwracano także uwagę, że dzieci ukraińskie uczące się w polskich szkołach bardzo często nie rozumieją polskich lektur, co wynika z niewielkich znajomości polskiego kontekstu kulturowego (OLK_PL3). Podkreślano także, że pojawiły się pewne nieporozumienia pomiędzy uczniami ukraińskimi a polskimi wynikające z odmiennego traktowania, konkretnie z możliwości korzystania z telefonów (OLK_PL4), co było podyktowane z kolei chęcią umożliwienia posługiwania się tłumaczem online, który, jak sami nauczyciele wskazują, był nieocenioną pomocą w początkowym etapie (OLK_PL6; OLK_PL9). Istotnym wyzwaniem, na które warto zwrócić też uwagę, jest kwestia motywacji uczennic i uczniów z Ukrainy, zwłaszcza tych funkcjonujących w oddziałach przygotowawczych, co potwierdzają poniższe słowa.

Wiem, że to był jakiś kłopot, bo też rozmawiałam z nauczycielkami z tego liceum, że bardzo trudno było te dzieci zmotywować do pracy. Że oni jednak cały czas mieli takie poczucie, że są tymczasowo, że oni jednak byli w tym systemie ukraińskim, jednocześnie nie wiem czy na online, czy potem już tylko trzeba było zadania domowe odsyłać i że oni tam się jakoś angażowali. Wiem, że jakoś tak ciężko było do nich dotrzeć, zmotywować do jakiegokolwiek pracy i wysiłku. (OLK_PL4)

W pracy ze starszymi uczniami z doświadczeniem migracji, w tym migracji przymusowej, warto też zwrócić większą uwagę na kwestie doradztwa zawodowego w szkołach średnich. Choć w polskim systemie edukacji doradztwo tego typu jest obowiązkowe, to pedagodżki i pedagodzy z Ukrainy będący bliżej uczniów w szkołach średnich dostrzegają tu potrzebę większej aktywności w stosunku do uczennic i uczniów cudzoziemskich, szczególnie tych w oddziałach przygotowawczych, gdzie brak odrębnych zajęć, spotkań i inicjatyw tego typu.

A czego brakuje... o czym prosiłam i Pana [nazwa pełnionej funkcji w szkole w gminie] i [nazwa innej szkoły w gminie] i to u nas było, ale tego może być więcej, bo oddział przygotowawczy był dla dzieci ukraińskich od 15 do 17 lat, no takie prawie jak ostatnie klasy liceum, to każde dziecko już szukało swojej drogi w życiu i dużo, dużo dzieci, miało dużo pytań yyy... do której uczelni i iść, a jakie tam warunki wstępu, a jakie dokumenty, a jakie zawody

może... O tego tak, tego mogłoby być więcej dla dzieci, które chcą integrować się, tak, tak. (OLK_MIG4)

Odrębnym zagadnieniem jest edukacja dorosłych. Jak zostało wspomniane wyżej, szkoły policealne dają możliwość uzyskania oficjalnego potwierdzenia kwalifikacji, które są trudne do udowodnienia z uwagi na brak dyplomów lub niekompatybilność systemów edukacji w Polsce i Ukrainie. Takie programy edukacyjne pozwalają też zdobyć dodatkowe umiejętności potrzebne na lokalnym rynku pracy. Warunkiem koniecznym do skorzystania z takich programów jest wystarczająca znajomość języka polskiego – kluczowego elementu integracji również osób dorosłych. Chociaż po 24 lutego 2022 r. dużo instytucji i organizacji proponowało darmowe kursy języka, to w ostatnich miesiącach ich oferta zmniejszyła się. Mieszkanie w Olsztynie, praca i kontakty społeczne stwarzają okazję migrantkom i migrantom do nauki języka, dzięki czemu większość osób opanowała go na poziomie komunikacyjnym. Niektóre respondenci widzą potrzebę dalszej nauki i pracy nad poprawnością języka, która jest utrudniona przez codzienne obowiązki zawodowe i rodzinne (OLK_MIG1; OLK_MIG3).

Nauka języka polskiego jest koniecznym czynnikiem w osiągnięciu pomyślnej integracji, szczególnie w Polsce, gdzie język polski odgrywa kluczową rolę w życiu codziennym, interakcjach społecznych i na rynku pracy. Dla migrantów i migrantek opanowanie języka polskiego jest zatem niezbędne do skutecznej komunikacji, dostępu do usług i angażowania się w interakcje z lokalną społecznością. Bariera językowa była często identyfikowana jako najpoważniejsza w procesie integracji, zgodnie ze słowami respondenta.

Największym wyzwaniem jest bariera językowa, która utrudnia załatwianie podstawowych spraw. Po wybuchu wojny w Ukrainie zostały uruchomione różnego rodzaju oferty socjalne dla migrantów, także kwestia materialna była mniej istotna niż z początku podejrzewaliśmy. Największy kłopot sprawia jednak język – na każdym szczeblu; zarówno w kontakcie z dorosłymi, jak również z dziećmi w szkołach. (OLK_PL5)

Na rynku pracy znajomość języka jest często warunkiem wstępnym do zdobycia zatrudnienia i awansu zawodowego (OLK_MIG2; OLK_MIG3; OLK_MIG5). Pracodawcom zależy na pracownikach, którzy mogą skutecznie komunikować się ze współpracownikami i klientami, a także rozumieją przepisy obowiązujące w miejscu pracy i wytyczne dotyczące bezpieczeństwa w języku polskim, dlatego część z nich, zwłaszcza w dużych międzynarodowych firmach, udostępnia pracownikom możliwość uczestniczenia w dodatkowych zajęciach językowych (OLK_MIG2). Ponadto biegłość językowa sprzyja zrozumieniu kultury, zwiększa integrację społeczną i umożliwia aktywne uczestnictwo w działaniach i wydarzeniach społeczności lokalnej. Dlatego inwestowanie w programy szkoleń językowych i usługi wsparcia językowego ma kluczowe znaczenie dla wyposażenia migrantek i migrantów w umiejętności językowe niezbędne do funkcjonowania w nowym środowisku.

7. Dostęp do usług zdrowotnych

Dostęp do opieki zdrowotnej jest podstawowym prawem, które wpływa na zdrowie publiczne i zmniejszenie nierówności społecznych. Z badań przeprowadzonych w gminie Olkusz wynika, że zapewnienie powszechnego dostępu do świadczeń zdrowotnych jest wciąż poważnym problemem i są pewne grupy społeczne, które mają ten dostęp utrudniony i muszą mierzyć się z dysproporcjami w zakresie opieki medycznej. Z wywiadów przeprowadzonych z migrantkami i migrantami, w tym przymusowymi, wynika, że prawnie dostęp do służby zdrowia jest zagwarantowany (OLK_MIG2; OLK_MIG3; OLK_MIG5), szczególnie w przypadku dzieci, z których każde miało przypisanego lekarza rodzinnego (OLK_MIG4). Natomiast problematyczna okazuje się faktyczna dostępność lekarzy, szczególnie lekarzy specjalistów, a większość respondentów o powyższej barierze wypowiadała się używając określenia „szok”. Zgodnie ze słowami respondentek,

No służba zdrowia w Polsce to dla mnie był szok ha ha ha... Bo w zeszłym roku w marcu, ja byłam w Polsce, młodsze dziecko było w Polsce, a córka moja była w Kijowie. I ten okres czasu, gdy do tej pory nie mogłam jej zabrać do siebie, no to było bardzo trudny czas i miałam problemy z nadciśnieniem. No i poszłam do swojej rodzinnej yyy... do lekarza rodzinnego i mam skierowanie do kardiologa i była zaproponowana, był zaproponowany termin na listopad...ha ha ha, w marcu ha ha ha! Ja byłam w szoku, ja mówię „to ja umrę tu do listopada”. No miałam wizytę u prywatnego lekarza, to dla mnie był szok, po prostu tyle czekać (do) lekarza, na terminy... (OLK_MIG4)

(...) jest zupełnie co innego niż w Ukrainie. Lekarz rodzinny jest, i w Ukrainie też jest. Ale w Polsce jest tak, że nie można po prostu wziąć i pójść do dermatologa od ręki, trzeba się zapisywać i czekać po 3 miesiące lub prywatnie płacić dużo pieniędzy. No i na przykład dla obywateli Ukrainy, którzy przyjechali było to coś przerażającego, że jak to nie można trafić do lekarza, jak to do ginekologa trzeba czekać 2 miesiące i po prostu były takie w Internecie dyskusje (...). (OLK_MIG2)

Problem z dostępem do lekarzy był wskazywany jako najpoważniejsza bariera dla osób z Ukrainy w Olkuszu, choć osoby te są świadome, że nie jest to problem lokalny, a dotyczący całej polskiej służby zdrowia (OLK_MIG4).

W związku z długim czasem oczekiwania na wizytę u specjalistów, część osób korzysta ze służby zdrowia podczas krótkoterminowych powrotów do Ukrainy lub korzystała z prywatnej opieki medycznej, choć i w tym przypadku czas oczekiwania na wizytę bywa długi (OLK_MIG3; OLK_MIG5). Dodatkową barierą mogą być ograniczenia finansowe, ponieważ osoby ze środowisk o niższych dochodach napotykać jeszcze większe trudności w zapewnieniu usług medycznych i leczenia, ze względu na fakt, że nie mogą sobie pozwolić na korzystanie z usług prywatnej opieki zdrowotnej.

Kolejną z barier, którą zidentyfikowano w tym obszarze, były ograniczenia wynikające z umiejętności językowych, przy czym warto podkreślić, że problemy medyczne wymagają na ogół większych kompetencji językowych, aby wyjaśnić objawy schorzenia. Strategią radzenia sobie z tym problemem było korzystanie przez lekarzy z nieformalnych tłumaczeń osób z Ukrainy zaangażowanych w działania społeczne (OLK_MIG4). Trzeba zauważyć, że nie jest to rozwiązanie trwałe ani w pełni bezpieczne – w przypadku, gdy pojawi się problem, to tłumacz może być obwiniony o nieprecyzyjne dostarczenie informacji pacjentowi.

W kwestii zdrowia i dostępu do opieki trzeba też wskazać na problemy ze zdrowiem psychicznym wśród obywateli Ukrainy, którzy dotarli do Olkusza po pełnoskalowej agresji Rosji na Ukrainę (OLK_PL5). Co istotne trauma i stres, które pojawiły się jako konsekwencje wojny i przymusowej migracji, dotyczyły nie tylko tych, którzy uciekali bezpośrednio z obszaru działań wojennych, czy też tych, którzy zostawili bliskich w rejonie tych działań. Część z osób miała dostęp do opieki psychologa, także poprzez nieformalne inicjatywy, ale większość nie mogła skorzystać z profesjonalnej opieki zdrowia psychicznego (OLK_MIG3; OLK_MIG4; OLK_PL5; OLK_PL6; OLK_PL9).

8. Kwestie bytowe

Zapewnienie warunków bytowych osobom z doświadczeniem migracji, w tym migracji przymusowych, wymaga kompleksowych środków publicznych, wspólnych wysiłków między zainteresowanymi stronami oraz zaangażowania na rzecz wspierania integracji społeczeństwa, w którym wszyscy mieszkańcy i mieszkańcy mogą cieszyć się godnymi warunkami życia i równymi szansami w dostępie do usług i świadczeń.

Wywiady z migrantkami i migrantami w gminie Olkusz wskazują na duży postęp w kwestii dostępu do urzędów i możliwości załatwienia w lokalnych instytucjach wszelkich spraw związanych z legalnym pobytem. Wskazują na to słowa jednej z respondentek, która zauważyła, że przed 2022 r.:

Było ogromnym wyzwaniem, że tutaj lokalni urzędnicy nic nie wiedzieli, nie mogli mi pomóc, czyli oni nie wiedzieli, jak się załatwia sprawy obcokrajowców. W samym Krakowie było trochę prościej, bo tam był Urząd do spraw cudzoziemców Wojewódzki³ i tam się szło, udzielało się pomocy (...) I to było mega trudne, jak ja przychodziłam do urzędu, no to nie chcieli ze mną nic załatwiać, bo nie wiedzieli jak, nie było w ogóle żadnych procedur opisanych, czyli to jest takie ogromne wyzwanie, które w Krakowie jest to może bardziej zrozumiałe, bo też jest tłumaczone, jest konsulat i tak dalej. Ale w mniejszej miejscowości nikt nie wie nic, co takiego z tym obcokrajowcem się robi, no więc to było najbardziej skomplikowane, ale to chyba jest taka specyfika urzędów wszystkich... ta kultura organizacyjnych urzędów. (OLK_MIG2)

³ Wydział Spraw Cudzoziemców w Małopolskim Urzędzie Wojewódzkim w Krakowie.

Warto także zauważyć, że do Olkusza przyjeżdżały osoby migrujące przymusowo z Ukrainy, które osiedliły się w innych lokalizacjach w Małopolsce, aby szybciej i sprawniej zrealizować w miejscowych urzędach wszelkie kwestie związane z rejestracją statusu UKR, który umożliwiał dalszą legalizację pobytu i uzyskanie uprawnień do pracy, świadczeń socjalnych, czy też innych kwestii formalnych (OLK_MIG3), często za namową samych migrantów mieszkających już w Olkuszu i znających sposób załatwiania spraw w tutejszych instytucjach (OLK_MIG4).

(...) miałam w zeszłym roku, miałam znajomych z Kijowa, którzy... którzy mieszkali w Krakowie i tam było tyle osób i taka kolejka, żeby wyrobić dokumenty, to niektóre osoby przyjeżdżali do Olkusza, żeby zrobić wszystko za jeden dzień, czy tam za 2 godziny. No to nie, nie było problemu tutaj. I to było moje polecenie tym osobom, tak, tak, że możecie przyjechać i zrobić i załatwić wszystko za jeden dzień. (OLK_MIG4)

Jedną z kluczowych kwestii bytowych jest dostęp do rynku mieszkaniowego, jako że prawo do mieszkania jest priorytetowym aspektem stabilnego i zintegrowanego społeczeństwa. Migrantki i migranci, którzy wzięli udział w badaniu w gminie Olkusz, twierdzą, że dostęp do rynku mieszkaniowego jest istotnie ograniczony (OLK_MIG2; OLK_MIG3; OLK_MIG4; OLK_MIG5). Ograniczenia nie wynikają tylko z faktu bycia cudzoziemką lub cudzoziemcem, bo zgodnie ze słowami jednej z respondentek,

(...) w Olkuszu rynek mieszkań mały i nie jest problemem pewnie czy ty Ukrainiec, czy ty... czy jesteś Ukraińcem, czy jesteś Polakiem. Bo on po prostu jest mały, małe miasteczko, mały rynek i do wyboru nie masz tylu mieszkań jak w Krakowie, czy w Warszawie, czy gdzieś tam jeszcze. (OLK_MIG4)

W kontekście dostępu do rynku mieszkaniowego, osoby muszą zmierzyć się z kilkoma wyzwaniem, z których najpoważniejsze to rosnące koszty wynajmu oraz ograniczone oferty mieszkań i domów w przystępnych cenach. Wysokie koszty wynikają z niewielkiego rynku mieszkaniowego oraz bliskości Krakowa, skąd część osób przenosi się do Olkusza, wpływając tym samym na wzrosty cen najmu i kupna (OLK_PL3). Jednocześnie niektórzy respondenci i respondenci wskazują, że wspomniany wzrost cen był chwilowy i wynikał z normalnego dla wolnego rynku wzrostu podyktowanego tymczasowo zwiększonym popytem. Obecnie jednak ceny są niższe i sytuacja się unormowała (OLK_PL1).

Bezpośrednio po wybuchu pełnoskalowej wojny w Ukrainie, migrantki i migranci przymusowi mogli otrzymać wsparcie w postaci zakwaterowania w prywatnych domach mieszkanek i mieszkańców Olkusza, zakwaterowania zbiorowego organizowanego przez powiat, a potem także liczyć na wsparcie finansowe w ramach pomocy rządowej. Obecnie jednak nasi respondenci dostrzegają wyczerpanie się tych możliwości, co zmusza osoby, które uciekły z Ukrainy do korzystania z oferty wynajmu na wolnym rynku:

(...) dotychczas uchodźcy mogli korzystać z finansowanych rządowymi dopłatami mieszkań. Dziś już to tak skutecznie nie działa i coraz więcej osób z Ukrainy szuka mieszkań na wolnym rynku. Tu napotyka trudności, gdyż często najemcy nie chcą najmować mieszkań obcokrajowcom. (OLK_PL5)

Niektórzy respondenci i respondentki rzeczywiście zwracali uwagę na przypadki dyskryminacji w zakresie wynajmu lub możliwości posiadania mieszkania, gdyż zdarzało się, że osoby ze społeczności migranckiej napotykały przeszkody w dostępie do mieszkań ze względu na język, różnice kulturowe i niechęć Polaków wobec obcokrajowców, czy też z obawy przed niemożnością wypowiedzenia umowy najmu (OLK_MIG4; OLK_PL3; OLK_PL5). Każda z powyższych kwestii może znacząco utrudniać dostęp do odpowiedniego zakwaterowania, a tym samym wpływać na ograniczoną integrację i niechęć do stałego zamieszkania na terenie gminy.

Część osób z doświadczeniem migracji przymusowej w dalszym ciągu mieszka u rodzin w domach prywatnych, co potwierdzają słowa jednej z respondentek,

(...) Ja taka byłam trochę jakby zaskoczona, że rodzina może przyjąć nieznajomych ludzi. Bo my byliśmy nieznajomi, bo to pierwszy raz. Poznaliśmy (się) w Krakowie na dworcu kolejowym po przyjeździe. I już mieszkam rok i cztery miesiące, to taka rodzina jak to... miła. Zawsze czuję się tam spokojnie. Jakbym przyjechała do jakiejś tam dalszej rodziny. Szukam mieszkania w Olkuszu, bo już chciałabym... no, jakby ile można mieszkać w rodzinie. To jest taka prywatność tej rodziny. No tak, no. Już teraz dam radę. Żeby mieszkać jakoś osobno, może tutaj wynajmować coś w Olkuszu, może gdzieś inne. Nie wiem jeszcze. (OLK_MIG1)

Chociaż mieszkanie z polskimi rodzinami stwarza szansę na integrację, poszerzenie sieci społecznych i naukę języka polskiego, pewną barierą dla osób z Ukrainy w dalszym ciągu mieszkających u rodzin w prywatnych domach może być lokalizacji większość z nich poza miastem. Wprawdzie w dalszym ciągu są na obszarze przynależącym do gminy lub powiatu, ale odległość od centrum powoduje też pewne komplikacje, chociażby te związane z ograniczonym dostępem do komunikacji zbiorowej, a co za tym idzie, z utrudnionym dojazdem do pracy (OLK_MIG5).

Ale jeżeli, no tutaj o czym, jaki problem, bo jeżeli na przykład ktoś mieszka jak ja teraz w [nazwa wsi], a praca na przykład w [nazwa miasta], to jeżeli nie masz samochodu, nie masz prawa jazdy jak ja, ja nie mam samochodu, nie mam prawa jazdy, bo nigdy nie chciałam tego, zawsze tam było, no nie potrzebne było. Bo tam jakby w [nazwa dużego miasta w Ukrainie] zawsze można zapłacić taksówki, to nie było problemu finansowym. A tu, tu jest problem. Mieszkasz w [nazwa wsi], pracę, jeżeli w Olkuszu, to przez 3 godziny jeździsz, jakby to niewygodnie i od tego nie ma pracy, bo mieszkasz tam, nie ma pracy, pracę tam, nie ma mieszkania i to trochę inaczej wygląda. (...) Tu niedaleko do Olkusza, 15 minut, ale autobus rzadko, rzadko, tam może być taka przerwa 1,5 godziny między autobusem, to muszę czekać, jeżeli coś tam. Tu niedaleko, ale samochód 12 minut, a autobusu może być 1,5 godziny, bo muszę czekać. (OLK_MIG1)

Innym z rozwiązań wprowadzonych w ramach pomocy osobom przymusowo migrującym z Ukrainy było zakwaterowanie zbiorowe. Rozwiązanie, które z zasady miało być tymczasowe, okazało się rozwiązaniem trwałym dla części osób, gdyż zgodnie z danymi pochodzącymi z

Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie na dzień 14 czerwca 2023 r. w placówkach zakwaterowania zbiorowego w powiecie olkuskim przebywało 306 osób z Ukrainy. Początkowo na terenie gminy uruchomiono 34 obiekty tego typu, do lipca 2023 r. funkcjonowało 17 z nich, z tego 4 znajdowały się w samym Olkuszu (OLK_PL2). Sytuacja na rynku pracy osób z doświadczeniem migracji przymusowej może się diametralnie zmienić z uwagi na wprowadzenie od 1 marca 2023 r. konieczności częściowej odpłatności przez obywateli Ukrainy za pobyt w miejscach zakwaterowanie zbiorowego. Z opłat zwolnione są m.in. dzieci, osoby starsze, z niepełnosprawnością czy będące w trudnej sytuacji życiowej, która jednak musi być odpowiednio opisana i udokumentowana. Podstawą do zwolnienia nie jest już zaświadczenie z urzędu pracy o byciu osobą bezrobotną. Chociaż za tą decyzją stoją przyczyny finansowe jak i chęć zachęcenia osób do integracji poprzez aktywność na rynku pracy, lokalni aktorzy i aktorki społeczne, biorący udział w projekcie badawczym, zwracają uwagę na potencjalne problemy i ryzyka z nią związane.

Powiem tak, problemem może być choćby to, że jak na przykład nie ma powodów do wykluczenia takiej osoby z płatności, jak na przykład jest osoba, która jest zdrowa, ma tam możliwość, żeby pójść do pracy, a ma problem ze znalezieniem tej pracy, mimo tego, że właśnie była zarejestrowana w urzędzie lub nie, ale po prostu ma jakiś problem z znalezieniem pracy, to mamy problem z taką osobą właśnie pod tym kątem, żeby ją wykluczyć. (...) Powiem tak, jeżeli ktoś jest w ciężkiej sytuacji, to jak najbardziej kierujemy się, tak jak zresztą województwo [Urząd Wojewódzki]⁴ powiedziało, takimi sytuacjami nadzwyczajnymi. W sensie, że jeżeli rzeczywiście ktoś potrzebuje tej pomocy, to żeby faktycznie zwolnić go z tej odpłatności. Natomiast jeżeli ktoś jest w stanie, żeby pójść do pracy, pracuje też i jest w stanie zapłacić, to żeby jednak tych osób płacących mimo wszystko było jak najwięcej. (OLK_PL1)

Dostęp do świadczeń społecznych i programów pomocy społecznej jest niezbędnym elementem bezpieczeństwa socjalnego, mającym na celu zapewnienie wsparcia i pomocy osobom i rodzinom borykającym się z różnymi wyzwaniami. Świadczenia społeczne obejmują szereg form pomocy finansowej, takich jak zasiłki stałe, okresowe, celowe, zasiłki rodzinne, mające na celu złagodzenie trudności ekonomicznych i zapewnienie minimalnego standardu życia. Świadczenia te są pomocne szczególnie dla wrażliwych grup społecznych, w tym rodzin o niskich dochodach, osób starszych i osób z niepełnosprawnościami, pomagając zmniejszyć ubóstwo i sprzyjając włączeniu społecznemu. Wywiady z migrantami i migrantkami, ale też lokalnymi aktorkami i aktorami społecznymi, przeprowadzone na terenie gminy Olkusz wskazują, że dostęp do świadczeń socjalnych różnego rodzaju jest zagwarantowany prawnie i

⁴ Respondentka odnosi się do uchwalonej w styczniu 2023 r. Ustawy o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw (tzw. specustawa). W ramach tej nowelizacji wprowadzono m.in. zmiany w finansowaniu pomocy socjalnej i częściową odpłatność kosztów zakwaterowania, ale uwzględniono kilka kryteriów wyłączających z obowiązku zapłaty. Małopolski Urząd Wojewódzki w marcu 2023 r., gdy obowiązek częściowej odpłatności wchodził w życie, zorganizował briefing prasowy, na którym informowano m.in. o możliwościach zwolnienia z opłat m.in. osób z niepełnosprawnością, w wieku emerytalnym, kobiet w ciąży lub opiekujących się dziećmi do pierwszego roku życia czy opiekujących się minimum trójką dzieci oraz osób w trudnej sytuacji życiowej: <https://www.malopolska.uw.gov.pl/PressArticlePage.aspx?id=14694>

nie ma większych barier w zrealizowaniu tego dostępu (OLK_MIG3; OLK_MIG4; OLK_PL5). Z rozmów wynika też, że wsparcie tego typu umożliwiło niektórym kobietom aktywizację na rynku pracy i odciążęło w opiece nad dzieckiem (OLK_MIG3).

Problematyczną kwestią w dostępie do świadczeń socjalnych może być jedynie sytuacja krótkoterminowych powrotów do Ukrainy, bo zgodnie ze słowami respondentek niektóre osoby, które wyjeżdżały tymczasowo do swojego kraju, aby odwiedzić rodzinę, spotkały się z komplikacjami polegającymi na odebraniu świadczenia i koniecznością rozpoczęcia procedury wnioskowej na nowo dostarczając kolejne dokumenty do Straży Granicznej i ZUS (OLK_MIG3; OLK_MIG4)⁵. Potwierdzić to mogą słowa jednej z mieszkanek Olkusza,

Hmmm, no powiem pani tak, u mnie problemów nie było, ale ja nie mam tego statusu... ten UKR... tego, ja mam kartę pobytu i z dostępem do rynku pracy i pracuje, może dlatego u mnie wszystko w porządku było.

Bo czytałam w grupach krakowskich, że niektóre kobiety narzekają, że pojechałam na tydzień do Ukrainy, wróciłam i muszę znów coś tam załatwiać w ZUS-ie. No to czytałam takie narzekania, było coś takiego, a u mnie nie było na szczęście, no ale jest ten problem z tego, co widziałam... (OLK_MIG_4)

Warto tutaj zaznaczyć, że te programy socjalne odgrywają kluczową rolę we wspieraniu osób w sytuacjach kryzysowych, takich jak bezrobocie czy choroba. Zapewniając pewien poziom bezpieczeństwa i promując spójność społeczną, pomoc społeczna przyczynia się do ogólnego dobrobytu społeczności, gwarantując każdemu możliwość rozwoju, stąd tak istotne jest zagwarantowanie pełnego dostępu do tych świadczeń.

Wśród kwestii bytowych należy wspomnieć także o transporcie, który odgrywa kluczową rolę w procesie integracji migrantek i migrantów w Olkuszu. Dostęp do sprawnego i dobrze zorganizowanego transportu publicznego umożliwia nie tylko łatwiejsze poruszanie się po mieście, ale też uczestnictwo w życiu społeczności lokalnej oraz dostęp do miejsc pracy, edukacji i usług publicznych. Potwierdzeniem tego mogą być słowa,

Jeśli chodzi o transport, to dostrzegam pewne problemy, no bo ja właściwie to mieszkam pod Olkuszem, no nie jest to daleko... ale kawałek mam i wiem jakie są kłopoty z transportem, z autobusami... w sumie jak się nie ma

⁵ Według Ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, wyjazd obywatela Ukrainy z Polski na okres powyżej 30 dni osoba taka traci statusu UKR, co oznacza utratę uprawnień wynikających z ustawy, w tym świadczeń społecznych. W przypadku przysługującego świadczenia wychowawczego ZUS wstrzymuje wypłatę niezwłocznie po wyjeździe uchodźcy z Polski. W tym przypadku wstrzymanie środków ma charakter czasowy i nie wiąże się z całkowitą utratą prawa do świadczenia wychowawczego. Jeżeli dana osoba wróci do Polski w ciągu 30 dni i data tego powrotu zostanie odnotowana w rejestrze SG, nie utraci ona legalności pobytu w Polsce, a wypłata świadczenia wychowawczego powinna zostać wznowiona z wyrównaniem. Na problem związany z utratą statusu UKR, zwrócił uwagę Rzecznik Praw Obywatelskich, do którego wpłynęły liczne skargi od obywateli Ukrainy: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-pelnomocnik-uchodzczy-ukraina-status-ukr-utrata-wyjazd-ponowne>

własnego auta, to czasami nie ma jak się przedostać do centrum albo gdzieś dalej... więc na pewno warto rozwijać komunikację zbiorową i połączenia nie tylko na terenie gminy, ale także do Krakowa i Katowic, no bo to nam otwiera możliwości także na tamtejszym rynku pracy, tak? Dostęp do różnych w sumie możliwości... i atrakcji, których w Olkuszu nie ma.
(OLK_MIG5)

Brak efektywnego transportu może utrudniać codzienne funkcjonowanie migrantek i migrantów, ograniczając ich możliwości aktywności społecznej i zawodowej. Dlatego istotne jest, aby w procesie tworzenia polityk integracyjnych dla regionu, zwracać uwagę na rozwijanie infrastruktury transportowej, jak również promować środki transportu dostępne dla wszystkich mieszkańców, by umożliwić im pełne uczestnictwo w życiu lokalnej społeczności.

9. Relacje społeczne

Relacje ze społeczeństwem przyjmującym odgrywają kluczową rolę w pomyślnej integracji migrantek i migrantów. Pozytywne i integrujące relacje między nowo przybyłymi a miejscową ludnością mają zasadnicze znaczenie dla spójności społecznej i wzajemnego zrozumienia. Wypowiedzi respondentek i respondentów, niezależnie od kraju pochodzenia, wskazują, że małe miasta jak Olkusz mogą być doskonałą przestrzenią integracji, ponieważ ich rozmiar „na miarę człowieka” i liczba mieszkańców i mieszkańek pozwalają na bliższe relacje z lokalną społecznością i szybsze zaznajomienie się z przestrzenią.

Istotnym aspektem zaangażowania Polek i Polaków z gminy Olkusz we wsparcie osób z Ukrainy była bezpośrednia pomoc w załatwieniu spraw urzędowych i legalizacji pobytu, znalezieniu mieszkania, pracy, miejsca w szkole dla dzieci (OLK_MIG4; OLK_PL5). Przy okazji rozwiązywania palących problemów i zapewnienia podstawowych potrzeb, zawiązały się znajomości i przyjaźnie między osobami z Polski i Ukrainy, które są podstawą integracji tych ostatnich z lokalną społecznością. Jak podkreślają respondenci i respondentki, ten proces wzajemnego poznawania się kontynuowany jest podczas wydarzeń skierowanych do wszystkich mieszkańców i mieszkańek miasta Olkusz i gminy. To podczas festynów, pikników, zabaw dla dzieci czy wspólnych akcji sadzenia kwiatów, osoby z doświadczeniem migracji i te z lokalnej społeczności spotykają się na równych zasadach wokół wspólnych aktywności (OLK_MIG2; OLK_MIG4).

Chociaż tworzenie okazji do spotkania się osób z Polski i Ukrainy jest kluczowe dla integracji migrantek i migrantów w społeczności lokalnej, istotną rolę pełnią również przestrzenie zarezerwowane dla samych migrantek i migrantów, przez nich samych moderowane. Przykładem jest funkcjonująca w Olkuszu grupa wsparcia dla osób z Ukrainy, zainicjowana przez organizację pozarządową, ale od początku moderowana przez kobietę z Ukrainy. Tak jedna z inicjatorek opisuje pomysł powołania grupy:

Jakoś tak nam się wydawało, że jak oni tutaj przyjechali i są bardziej lub mniej zagubieni no to... a zarządem tak myśleliśmy, że porozmawiają sobie wspólnie o swoich problemach, o tym co można, gdzie załatwić, wymienią się informacją. To jest im łatwiej niż zaufać lub pokonać barierę językową w jakichś kontaktach z Polakami. Ja bym tak uważała, że jak bym pojechała nagle do obcego kraju, zupełnie jakby się czuła tam niepewnie, to łatwiej by mi było się dopytać o jakieś takie rzeczy wątpliwie osób w podobnej sytuacji jak ja, moim rodakom. (OLK_PL4)

Wspomniana grupa od półtora roku jest miejscem wymiany informacji, wsparcia i poszerzania sieci społecznych podczas regularnych, cotygodniowych spotkań. Choć zarezerwowana tylko dla osób z Ukrainy, odgrywa również rolę w procesie integracji, tworząc przestrzeń do podnoszenia kompetencji językowych. Jak podsumowuje osoba zaangażowana w działanie grupy:

No tu znajomych mam może sto i więcej osób, bo tu mamy co piątek takie spotkanie dla Ukraińców, grupa wsparcia, dzięki [imię i nazwisko osoby z organizacji pozarządowej] XXX i stowarzyszeniu [nazwa stowarzyszenia], dają możliwość spotykać się co piątek. I tam taka grupka, gdzie uczymy języka polskiego trochę, taki klub do rozmów w języku polskim, no takie, ale ta grupa wsparcia, żeby dzielić się informacjami. Bo nie wystarczy Ukraińcom tu, bo ktoś mieszka jak ja w rodzinie polskiej, może tam rozmawiać i coś słyszeć, a ktoś mieszka jeszcze sam na przykład i jeżeli nie ma rozumienia, nie zna języka polskiego, to bardzo ciężko. Ciężko nawet wchodzić do sklepu, to już jest problem. (...) Tak i nie rozmawiamy my o wojnie. To taki zabroniony temat, bo tego wystarczy i w domu, no niestety tak, ale ono takie wylazi sam po sumie. No tak, bo włączamy telefon i tam coś mamy, wiadomości, ale staramy się mniej rozmawiać o tym. (OLK_MIG1)

Budowanie sieci kontaktów między osobami z Ukrainy jest też istotne z uwagi na wskazywane przez ukraińskie respondentki i respondentów inne niż w Ukrainie podejście do spędzania wolnego czasu. Osoby, które udzieliły wywiadów, obserwują w Polsce większe nastawienie na rodzinę i kontakty w jej ramach, podczas gdy w ich kraju pochodzenia więcej czasu poświęca się na spotkania towarzyskie ze znajomymi i przyjaciółmi. Dodatkowo, silne koncentrowanie się na pracy w Polsce pozostawia mniej czasu na wyjścia i odpoczynek (OLK_MIG2; OLK_MIG3). Według rozmówców i rozmówczyń z Ukrainy brakuje również publicznych, a zatem darmowych, miejsc do spotkania, zrobienia pikniku czy grilla. Dostępność takich przestrzeni - ważnego elementu życia w Ukrainie – zachęciłaby do wspólnych aktywności, a przez to pozwoliłaby na chwilę zapomnieć o trudnych okolicznościach, w jakich osoby znalazły się w Olskuszu i o trwającej w ich kraju wojnie (OLK_PL3).

Możliwości spędzania wolnego czasu mają kluczowe znaczenie w procesie integracji migrantek i migrantów. Dostęp do różnorodnych form rekreacji, kultury i rozrywki pozwala

budować relacje z lokalną społecznością, poznawać polską kulturę oraz uczestniczyć w życiu społecznym. Poprzez udział w lokalnych wydarzeniach, festiwalach czy zajęciach sportowych, nowi mieszkańcy Olkusza mają możliwość nawiązywania znajomości, wymiany doświadczeń oraz pełniejszego poznania swojego nowego otoczenia. Większość migrantów i migrantek, którzy wzięli udział w badaniu, wypowiada się pozytywnie o możliwościach udziału w różnych formach aktywności dostępnych w gminie (OLK_MIG4), szczególnie tych dla najmłodszych dzieci (OLK_MIG3), jednak część osób dostrzega też pewne braki, widoczne zwłaszcza w przypadku młodych mieszkanki i mieszkańców Olkusza. Zgodnie ze słowami respondenta,

Generalnie to jest raczej mało wydarzeń takich kulturalnych, niewiele, prawie w ogóle wydarzeń sportowych, w weekend nie ma za bardzo, gdzie wyjść i dlatego często szukamy możliwości poza miastem... Wydaje mi się, że to z tych powodów głównie Olkusz się wyludnia, więcej osób wyjeżdża niż wraca i mamy coraz mniej mieszkańców, zwłaszcza młodych... Serio no nie ma w Olkuszu nic co by było atrakcyjne dla młodych, nie ma jakiejś dyskoteki ani klubu... OK jest jeden pub i yyy jakiejś bary, ale to zdecydowanie za mało... często z braku możliwości spotykamy się po prostu w McDonalddie ha ha ha. (OLK_MIG5)

Dlatego też warto inwestować w rozwijanie infrastruktury kulturalnej i sportowej w regionie, aby zapewnić różnorodne możliwości spędzania wolnego czasu. To sprzyja pełniejszej integracji, wzajemnemu zrozumieniu oraz budowaniu pozytywnych relacji między różnymi grupami społecznymi.

Różnice kulturowe między osobami z Ukrainy i Polski dotyczą raczej opisywanych wyżej drobnych kwestii i nie stanowią szczególnego wyzwania dla relacji między obiema grupami. Niewątpliwym wyzwaniem jest trudna historia relacji między Polską a Ukrainą, która może stać się zarzewiem konfliktów, dlatego powinna zostać odpowiednio „przepracowana”. Odwołania do pogromu wołyńskiego i oskarżenia o bycie częścią grupy odpowiedzialnej za zbrodnie to odizolowane przypadki, które według respondentek nie wpływają na ich samopoczucie i relacje ze społecznością lokalną. Zgodnie ze słowami jednej z respondentek,

No to ja... Ja miałam taką... taką sytuację sama, bo wracałam do domu i rozmawiałam przez telefon po ukraińsku yyy, no i jakiś pijak podszedł i mówił mi, że jestem Banderą, no i mówił mi, że przyjechałam do Polski... No ale ja, no ja nie bałam się i rozmawiałam i w końcu on przeprosił i poszedł swoją drogą ha ha ha. Ale takie było. (OLK_MIG4)

Jednocześnie wskazują one na to, że część społeczeństwa polskiego przenosi odpowiedzialność za zbrodnie popełniane przez przodków i przodkinie na nowych mieszkańców i mieszkanki Olkusza oraz na brak pogłębionej wiedzy na temat historii obustronnej przemocy i opresji obecnej w relacjach między Polską a Ukrainą, której oficjalna wersja zależna jest od dominującej polityki historycznej. Inicjatywy i organizowane wydarzenia, które mają na celu integrację, powinny skupiać się wokół działań podkreślających

pozytywne relacje i elementy łączące, jak wspólne ważne postaci historyczne czy elementy kuchni, które mogą zbudować podstawy do dalszego dialogu.

Opinie i doświadczenia respondentek i respondentów oraz lokalnych aktorów i aktorek społecznych pozwalają stwierdzić, że relacja między obywatelkami i obywatelami różnych krajów mieszkającymi w Olkuszu układają się dobrze, a miasto i gmina stwarzają szanse dla integracji. To nie znaczy, że po polskiej stronie nie pojawiają się krytyczne głosy o roszczeniowości lub bierności części osób z Ukrainy, które nie usamodzielniały się pomimo otrzymanego wsparcia. Jak zauważa jedna z lokalnych aktorek społecznych:

Więc tak teraz trudno już rzeczywiście mądrze pomagać, żeby z kolei nie utrwałać jakichś takich wzorców, że ci, którzy sobie trochę mogli poradzić, poradzi sobie. Właściwie, żeby wspierać tych, którzy sobie chcą poradzić, ale jeszcze trochę potrzebują tej pomocy. Od tych, którzy sobie nie chcą poradzić, bo im bardzo dobrze jest tak jak żyją, że jednak mają te miejsca pobytu, nie wiem czy odpłatne, czy trochę płacą, bo tam chyba z kolei jak się jest bezrobotnym, to się nie płaci i już nie wiem. Ktoś mi to ostatnio mówił, że jak się ma status bezrobotnego, ale zarejestrowanego, to chyba nie trzeba płacić znowu tej odpłatności.⁶ Więc tak teraz właśnie widzę, że coraz bardziej różnicowane są te postawy wobec Ukrainy, wobec konieczności pomocy im i jak pomagać, żeby nie zaszkodzić i żeby nie sprzyjać jakimś takim sytuacjom patologicznym. (OLK_PL4)

Przez niektórych widoczny wysiłek włożony w proces integracji postrzegany jest jako warunek konieczny otrzymania wsparcia. W wypowiedzi respondentek i respondentów podziw dla szybkiego przyswojenia sobie języka polskiego miesza się z oczekiwaniem i koniecznością asymilacji, przejawiającej się mówieniem bez akcentu czy nauką polskich kolęd przez dzieci.

Osoby z doświadczeniem migracji, z którymi prowadzone były wywiady w ramach projektu, rozumieją oczekiwanie mieszkańców i mieszkanki kraju przyjmującego wobec nich.

W ogóle tak, Polacy, moim zdaniem, bardzo taki pozytywni i gotowi pomóc Ukraincom. No jeżeli na przykład, to mówią koleżanki, jeżeli ktoś widzi, no z Polaków, mężczyzn, kobiety, to już nie ma różnicy, że Ukrainka chce coś tam załatwić swoje sprawy i ona stara się uczyć, mówić tak, nie tak, ale stara się coś tam po polsku, to każdy gotowy pomóc. A jeżeli nie chce rozmawiać, tylko w swoim języku, a jeżeli jeszcze w rosyjskim, to niestety nikt nie chce tak pomóc i to myślę, że to tak normalnie. Bo my przyjechali do Polski, nie Polska do nas,

⁶ Jak już wspomniano powyżej w wyniku uchwalonej w styczniu 2023 r. Ustawy o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw (tzw. specustawa) wprowadzono m.in. częściową odpłatność kosztów zakwaterowania, ale uwzględniono kilka kryteriów wyłączających z obowiązku zapłaty osoby z niepełnosprawnością, osoby w wieku emerytalnym lub małoletnie, kobiety w ciąży lub opiekujące się dziećmi do pierwszego roku życia czy samotnie opiekujące się minimum trójką dzieci oraz osoby w trudnej sytuacji życiowej: <https://www.gov.pl/web/udsc/nowelizacja-ustawy-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-w-zwiazku-z-konfliktem-zbrojnym-na-terytorium-tego-panstwa>

to my musimy uczyć języka polskiego, a nie Polacy rozumieć nas po ukraińsku czy po rosyjsku. (OLK_MIG1)

Chociaż nie można wykluczać obecności w gminie Olkusz osób z Ukrainy, które nie podjęły wystarczających prób znalezienia pracy, tymczasowego zbudowania stabilnego życia w nowym miejscu, wypowiedzi niektórych respondentów i respondentek wskazuje, że część osób z Polski może nie docenia strukturalnych ograniczeń i wpływu indywidualnych biografii na szanse integracji. Trudności w znalezieniu pracy zapewniającej utrzymanie sobie i rodzinie może również wynikać z charakterystyki rynku pracy, miejsca zamieszkania i dostępności transportu zbiorowego, braku infrastruktury społecznej dla dzieci czy stanu zdrowia psychicznego, pogłębiane przez poczucie niestabilności i lęku o bliskich,

Osoby z Ukrainy mieszkające w Olkuszu dostrzegają, że w kontekście relacji ze społeczeństwem przyjmującym należy rozgraniczyć dwie kwestie. Z jednej strony trzeba docenić wielką pomoc ze strony Polaków, która została udzielona po pełnoskalowej agresji rosyjskiej na Ukrainę i w której Olkusz wiodł wiodącą rolę w regionie. Osobną kwestią są natomiast relacje osobiste – tutaj nie zawsze możemy obserwować integrację pomiędzy dotychczasowymi a nowymi mieszkańcami gminy. Zgodnie ze słowami jednej z respondentek na temat relacji społecznych,

Hmm no tutaj może być, bo... bo... Ja mam znajomych Polaków, mam nawet, nawet przyjaciele... Ale no, mogę powiedzieć tak, że trzymają się osobno, zespół ukraiński, ma tam spotkania jakieś tam, coś tam, jakieś atrakcje, ale... Ukraińcy trzymają się osobno, no a Polaki też. (...) W takich kontaktach osobistych no na tyle ja wiem, to trzymają się tak osobno... Bo o pomocy i o wsparciu, nie, nie, nie o tym mówię. Nie, nie, nie. Ale w kontaktach takich osobistych, to tak. (OLK_MIG4)

Część respondentek i respondentów wskazywała także na linię podziału pomiędzy osobami z Ukrainy wschodniej i zachodniej, a główną osią tego konfliktu jest posługiwanie się językiem rosyjskim przez część migrantów postrzeganego jako niewłaściwy w obecnej sytuacji (OLK_MIG3; OLK_MIG4; OLK_PL5).

Tutaj jedyny konflikt o jakim ja wiem, to jest taki pomiędzy Ukraińcami tymi, którzy mówią po ukraińsku i tymi, którzy mówią po rosyjsku ukraińsku. I ja rozumiem, że tak jest, że ktoś mówi po rosyjsku, historycznie to tak było, że część Ukrainy mówiła rosyjskim, zachód Ukrainy mówił po ukraińsku, ale bliżej granic z Rosją tym językiem. Ale teraz dużo osób jest temu przeciwne i ja to też rozumiem, bo teraz jest wojna, Rosjanie nas atakują, nie możemy mówić w języku rosyjskim, zabijają nas i zrzucają rakiety na Ukrainę, więc nie ma takiego może rozumienia tak jak było przed wojną i oczywiście ten język trzeba przestać używać. Ale powiem tak, że na przykład ja nie jestem taka zła na tych Ukraińców, bo ja też kiedyś mówiłam po rosyjsku, ale jak zaczęli atakować Ukrainę, to ja przestałam i zaczęłam mówić tylko w języku

ukraińskim. I teraz jak tu jesteśmy i to też tylko po ukraińsku, więc oni też powinni mówić tylko po ukraińsku. Choć ja nic nie mówię tym osobom o jakich mowa, ale tak sobie myślę, że nie powinni, powinniśmy teraz być razem.
(OLK_MIG3)

Niemniej jednak większość migrantów i migrantek, w tym osoby mające doświadczenie migracji przymusowych, uważa, że Polska jest ich domem, choć wszyscy przyznają, że ich obecna identyfikacja z Polską i Olkuszem generuje uczucia, które sami określają jako „dziwne”. Świadczyć o tym mogą słowa jednej z respondentek,

Tak, miałam z Panią [nazwa pełnionej funkcji], znaczy z Panią [imię] rozmowę w maju, bo policzyłam, że jestem w Polsce no już 1,5 roku i gdy przekroczyłam granicę ostatni raz zauważyłam, że jestem w domu. Tak... to było takie uczucie... dziwne. Tak. Jestem w domu tu i jestem w domu tam ha ha ha...
(OLK_MIG4)

10. Podsumowanie

Analiza sytuacji migrantek i migrantów, w tym migrantów przymusowych, mieszkających w Olkuszach ujawniła istotne wyzwania i możliwości integracyjne. Wśród najważniejszych wyzwań, które zaobserwowano w Olkuszach i których rozwiązania warto się podjąć w najbliższym czasie, można wskazać, barierę językową, nostryfikację dyplomów i uprawnień, a także niechęć pracodawców do zatrudniania obcokrajowców w kontekście integracji na rynku pracy. Ponadto istotnym problemem okazała się także ograniczoną dostępność opieki żłobkowej i przedszkolnej wynikająca z niewielkiej liczby miejsc oraz wysokich kosztów umieszczenia dzieci w placówkach. W przypadku integracji w szkołach celem polityk powinno być dostrzeżenie problemu traumy wśród uczniów i uczennic, a także braku wystarczającego wsparcia ze strony kuratoriów oraz Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz ograniczonych możliwości integrowania uczniów i uczennic ze społeczności migranckiej i lokalnej. Najważniejsze wyzwania związane z dostępem do służby zdrowia związane są z brakiem lekarzy i długim oczekiwaniem na wizytę, a w przypadku innych kwestii bytowych warto odpowiedzieć na problemy rynku mieszkaniowego, szczególnie na rosnące koszty wynajmu oraz ograniczone opcje wynajmu mieszkań i domów w przystępnych cenach. Ponadto, działania integracyjne powinny odpowiedzieć także na ograniczone możliwości transportu zbiorowego na terenie całego powiatu oraz niewielką liczbę miejsc, w których można spędzać czas wolny, szczególnie takich, które mogłyby być służyć do wspólnych spotkań. W kontekście relacji społecznych najpoważniejszym wyzwaniem okazały się ograniczone możliwości nawiązania osobistych relacji pomiędzy społecznością migrancką i przyjmującą.

Zrozumienie samych procesów migracyjnych, a także dostępu do poszczególnych mechanizmów integracji, m.in. w obszarach edukacji, opieki zdrowotnej oraz świadczeń socjalnych, jest kluczowe dla opracowania skutecznych polityk społecznych na przyszłość. Aby z powodzeniem przeciwdziałać wyzwaniom, jakie stoją przed migrantami i migrantkami

w gminie, zalecamy podjęcie powyżej opisanych środków i działań. Integracja to wspólne przedsięwzięcie, w którym uczestniczą zarówno osoby migrujące, jak i społeczność przyjmująca. Dzięki otwartości, współpracy i podejmowaniu konkretnych działań, Olkusz może stać się przykładem dobrze funkcjonującej integracji, przyczyniając się do rozwoju społecznego, kulturalnego i ekonomicznego wszystkich jego mieszkańców.

W świetle analizy sytuacji migrantek i migrantów, w tym tych z doświadczeniem migracji przymusowej, w gminie Olkusz, przedstawione rekomendacje mają na celu wspieranie pełnej integracji społecznej i zawodowej nowych mieszkańców. Mając na uwadze, że Olkusz jest jednym z najszybciej wyludniających się miast Małopolski, wdrażane działania powinny mieć przede wszystkim na celu zachęcanie ludzi do przyjazdu i osiedlenia się na terenie gminy, żeby przeciwdziałać negatywnym zmianom demograficznym i procesom migracyjnym. Stworzenie odpowiednich warunków i nastawienie na politykę integracji, inkluzywności i różnorodności kulturowej może zachęcić do przyjazdu przede wszystkim migrantki i migrantów, którzy rozważają wyjazd z kraju pochodzenia, a wdrożenie powyższych rekomendacji może być dla tych osób dodatkową motywacją, aby wybrać właśnie Olkusz.

Bibliografia

(2022) Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Olkusz 2023-2033, DELTA PARTNER Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych, Olkusz.

(2022) Statystyka mieszkańców gminy Olkusz – stan 31.12.2022, z: <https://bip.malopolska.pl/api/files/3107434> (Dostęp 20.07.2023 r.)

Berenson, M. (2018) Taxes and Trust: From Coercion to Compliance in Poland, Russia, and Ukraine, Cambridge University Press.

Bieńkowska, D. Ułasiński, C., Szymańska, J. (2010). Kierunek Małopolska. Charakterystyka powracających i rekomendacje jak nie zmarnować ich kapitału. Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków.

CASE (2023) “Українці не хочуть платити податки через низькі доходи та сумнівні державні видатки, – опитування CASE Україна”, z: <https://case-ukraine.com.ua/news/ukrayintsi-ne-hochut-platyty-podatky-cherez-nyzki-dohody-ta-sumnivni-derzhavni-vydatky-opytuvannya-case-ukrayina/> (Dostęp 28.07.2023 r.)

OECD (2018), Rethinking Urban Sprawl: Moving Towards Sustainable Cities, OECD Publishing, Paris.

Statystyczne Vademecum Samorządowca, GMINA MIEJSKO-WIEJSKA OLKUSZ POWIAT OLKUSKI (2020), Urząd Statystyczny w Krakowie, z: https://krakow.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_malopolskie/portrety_gmin/powiat_olkuski/olkusz.pdf (Dostęp: 24.07.2023 r.)

UMIG (2022) „Mniejsze miasto, większe wsie”, z: https://www.umig.olkusz.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=8296:mniesze-miasto-wieksze-wsie&catid=14&lang=pl&Itemid=167 (Dostęp: 19.07.2023 r.)

UNECE (2020) Ageing in Sustainable and Smart Cities Policy Brief No. 24, Working Group on Ageing.

Wzajemnie Potrzebni, z: <https://wzajemniepotrzebni.pl/> (Dostęp: 2.08.2023 r.)

Zrównoważony rozwój gospodarczy jednostek samorządu terytorialnego (2015) E. Sobczak (red.), Wydawnictwo Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.

Aneksy – spisy rysunków i tabel

Aneks 1. Spis rysunków

Rysunek 1. Liczba obcokrajowców w Olkuszu w 2023 roku według źródła danych	10
Rysunek 2. Struktura obcokrajowców w Olkuszu i Małopolsce według regionu obywatelstwa i źródła w 2023 roku	11
Rysunek 3. Liczba obywateli Ukrainy w Olkuszu w 2023 roku według źródła danych	12
Rysunek 4. Struktura populacji obcokrajowców wg płci w 2023 roku wg źródła	14
Rysunek 5. Udział kobiet w populacji obcokrajowców wg regionu pochodzenia w 2023 roku według danych UM.....	14
Rysunek 6. Udział kobiet w populacji obcokrajowców wg regionu pochodzenia w 2023 roku według danych MUW	15
Rysunek 7. Struktura wieku i płci ludności z obywatelstwem niepolskim i polskim w Olkuszu w 2023 roku według danych UM.....	15
Rysunek 8. Struktura według wieku i płci obcokrajowców w Olkuszu w 2023 według danych MUW	16
Rysunek 9. Struktura według wieku i płci obcokrajowców w powiecie olkuskim w 2023 według danych ZUS (liczebność)	16
Rysunek 10. Struktura według wieku i płci obcokrajowców w powiecie olkuskim w 2023 według danych ZUS (udział)	17
Rysunek 11. Struktura według wieku i płci Ukraińców w powiecie olkuskim w 2023 według danych UKR (liczebność)	17
Rysunek 12. Struktura według wieku i płci Ukraińców w powiecie olkuskim w 2023 według danych UKR (udział)	18
Rysunek 13. Struktura obcokrajowców według stanu cywilnego w Olkuszu w 2023 roku....	18
Rysunek 14. Struktura obcokrajowców według stanu cywilnego w województwie małopolskim w 2023 roku	19

Rysunek 15. Struktura wykształcenia wśród obcokrajowców w wieku 25 i więcej lat z zalegalizowanym pobytem w RP w Olkuszu oraz Małopolsce w 2023 roku według danych MUW	20
Rysunek 16. Struktura wykształcenia według płci wśród obcokrajowców w wieku 25 i więcej lat z zalegalizowanym pobytem w RP w Olkuszu w 2023 roku według danych MUW	20
Rysunek 17. Struktura wykształcenia mieszkańców powiatu olkuskiego oraz obcokrajowców w Olkuszu w wieku 13 i więcej lat	22
Rysunek 18. Obcokrajowcy w powiecie olkuskiego według sektora zatrudnienia w 2023 roku	23
Rysunek 19. Struktura spraw o legalizację pobytu na terytorium RP wśród obcokrajowców w Olkuszu w 2023 roku	24
Rysunek 20. Struktura spraw o legalizację pobytu na terytorium RP wśród obcokrajowców w województwie małopolskim w 2023 roku	25

Aneks 2. Spis tabel

Tabela 1. Respondentki i respondenci biorący udział w badaniu w gminie Olkusz.....	8
Tabela 2. Obcokrajowcy wg regionu obywatelstwa w 2023 roku według źródła.....	12
Tabela 3. Ranking krajów pochodzenia obcokrajowców według liczby obcokrajowców w 2023 roku	13
Tabela 4. Struktura wykształcenia obcokrajowców w Olkuszu w wieku 25 i więcej lat według płci w 2023 roku, bez uwzględnienia braku danych.....	21